

A DIKTATÚRA ÉVTIZEDEI

A kötet a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS
A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC
TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt támogatásával valósult meg.

A DIKTATÚRA ÉVTIZEDEI

Tanulmányok, esszék, előadások 3.

Szerkesztette: Horváth Miklós

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet-
és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Piliscsaba
2013

A diktatúra évtizedei
Tanulmányok, esszék, előadások 3.

Szerkesztette: Horváth Miklós

Lektorálta:
M. Kiss Sándor
Horváth Miklós

Olvasószerkesztő:
Fehér Bence
a Magyar Írószövetség tagja

Kiadja a **Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar**
Történelemtudományi Doktori Iskola
Piliscsaba
<https://btk.ppke.hu>

Felelős kiadó:
Szuromi Szabolcs Anzelm

Tördelőszerkesztés, nyomdai előkészítés, borítógrafika:
Fodor Krisztina Dóra

A témakörben rendezett konferencia szervezésében és a kötet szakmai munkálataiban részt
vett, közreműködött a

Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület
(TITE)
www.tite.hu

© Horváth Miklós, a szerzők

ISBN 978-963-308-117-4ö
ISBN 978-963-308-120-4

Tartalomjegyzék

GULYÁS MARTIN

„A magyar nemzet érdekeit védő szocializmus” Az 1956-os munkástanácsok alapértékei és politikai szerepvállalása 7

GALAMBOS ISTVÁN

A szocialista törvényesség, azaz a kádári megtorlás Várpalotán 1956–1960 21

SPECK ISTVÁN

„A munkás-paraszt hatalom védelmében”? Hamis „hősök” a kádári megtorlás rendszerében 39

GULYÁS MARTIN¹

„A magyar nemzet érdekeit védő szocializmus” Az 1956-os munkástanácsok alapértékei és politikai szerepvállalása

A XX. századi magyar történelem rendszerváltásai, uralmi fordulatai valamennyi esetben magukban hordozták a társadalmi önszerveződést, az önkormányzás hagyományát realizáló, demokratikus döntéshozatali mechanizmusokkal működő intézményi formák kialakulását. Ezek sorába tartoznak a munkástanácsok is, de az általuk képviselt cselekvési és politikai stratégiai program – egy jól körvonalazható társadalmi réteg szociális érdekeinek következetes megvalósítása érdekében – az adott politikai helyzet kontextusának megfelelően változott.

1956 októberében a Magyar Dolgozók Pártja által üzemeltetett pártiktatúra intézményi és erőszakstruktúrájának szétbomlásával párhuzamosan tárul elénk egy önszerveződő társadalom képe. A közéleti nyilvánosság sok éven át tartó nemléte után 1956-ban sajátos „eszmekavalkád” mutatkozik, az ezt tükröző források minősége és mennyisége azonban nehézkessé teszi az egyes jövőképek pontos beazonosítását. A jelenkor történetkutatójának feladata az, hogy amennyire csak lehetséges, megmutassa, a munkástanácsok követelések és elképzelések miképpen válnak beilleszthetővé a sokszínű 1956-os képletbe.²

E tanulmány kitzűzött célja, hogy primér források értelmezésével és az eddigi feldolgozások, interpretációk kritikus felhasználásával alkotott

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar történettudományi MA szak hallgatója. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt keretében valósult meg.

² A rekonstrukció forrásbázisa rendkívül széles. Evidenciaként adódik a forradalom történéseivel kurrensen keletkező követeléslisták, programnyilatkozatok, jegyzőkönyvek mélyfilológiai elemzése. A november 4-e utáni hatalmi dualizmus időszakában a régi-új pártszervek iratképzése során keletkezett elvi-politikai állásfoglalások tartalmazzák a munkástanácsok tevékenység értékelését, persze vádló élel. Ezek, valamint a munkástanácsok ellen lefolytatott, máig kevésbé feltárt politikai perek és szekundér forrásként az Oral History-anyagok jelenthetik – a nyugati országokba került dokumentumok mellett – a forrásbázis döntő hányadát. Ahhoz, hogy a témában átfogó monográfia születhessen, alap kutatások szükségeltetnének.

megállapításaival hozzájáruljon az '56-os munkástanácsok reális történeti képének megalkotásához. Ennek részeként igyekszem felvázolni az októberi munkástanács-szerveződés legfontosabb okait, majd megvilágítom e tanácsoknak a hatalma megőrzésén munkálkodó kommunista párt taktikájában szánt szerepet és azoknak a kormányhoz való viszonyát. Fő célom azonban a munkástanácsi alapvetések és értékek rekonstruálása s az általuk képviselt sajátos szocializmus tartalmának meghatározása.³

A MUNKÁSTANÁCS-SZERVEZŐDÉS OKAI

A magyarországi kommunista politikusok az 1945 utáni hatalomkiszajátítás folyamatát két lépcsőben végrehajtott „szocialista forradalomként” értelmezték. A folyamat eredményeképpen előálló monolit párhatalmat a marxista-leninista ideológia értelmében munkáshatalomnak, proletárdiktatúrának nevezték. Ezt az az ideológiai alaptétel támasztotta alá, hogy a munkásosztály egyedül legitim képviselője és „élcsapata” az MDP, mely a munkásosztály akaratát megtestesítve, a legitimációs bázis jóléte érdekében tevékenykedik, bár az „üdvözítendő” kizárásával. A teljhatalom jogosságának igazolása mögött az a legitimációs háttér húzódott meg, miszerint az az ún. „munkás–paraszt-szövetség” jóváhagyásán alapul. A „munkáshatalomnak” nevezett uralmi rendszer valójában egy párt teljhatalmát jelentette és politikai céljainak jogosságát lehetett vele ideig-óráig⁴ igazolni.⁵ 1956 világossá tette a legitimációs deficitet – s különös erővel támasztotta ezt alá a rendszer legitimációs bázisának tartott munkásság párt-diktatúra-ellenes konstruktív fellépése –, hogy a hatalom illegitim kiszajátítói és a kormányzottak (alávetettek) között nincsenek meg a kölcsönösen elfogadott hatalomgyakorlási-jogbiztosítási alapelvek,⁶

---

³ E tanulmány kereteit szétfeszítené a november 4-e utáni munkástanács-politika egyébként elég jól dokumentált és elemzett rendszerének ismertetése, így írásom elsősorban az októberi történések keretein belül mozog.

⁴ Claude Lefort: Példátlan radikalizmus, hihetetlen találatkonyság. In: Kende Péter (szerk.): *Párizsi füzetek*. Párizs, 1981. (A továbbiakban: Kende, i. m.) 9–10. szám. 76. o.

⁵ „A forradalom nem a munkáshatalom ellen irányult, mert Magyarországon igazi munkáshatalom nem volt. Logikai képtelenség, hogy a munkások és parasztszövetség saját hatalmuk ellen fegyvert fogjanak” – írja Borbándi Gyula 1961-ben. Borbándi Gyula: *A szocializmus tragédiája*. In: Borbándi Gyula – Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, reprint (2006). A továbbiakban: Borbándi – Molnár, i. m.

⁶ Guglielmo Ferrero: *A hatalom*. Kairosz, 2001. 69., 228–229. o.

amelyek szükségesek egy politikai rendszer stabilitásához. 1956 októberének napjaiban a munkástanácsokban megtestesülő valódi, alulról szervezett néphatalom teljes nyíltsággal világította meg az MDP „képviseletiségének” és „munkásizmusának” hamisságát. „A sztálinista vezetők patikamérlegén a magyar munkás könnyűnek találtatott”⁷ – fogalmazódott meg a forradalom alatt, és az MDP többé már nem hivatkozhatott hitelesen a munkásság támogatására.

A Rákosi-rendszer legfontosabb célja az individualizált osztályharc⁸ és a felülről gerjesztett társadalmi szembenállások, valamint a tulajdonviszonyok gyökeres átrendezése révén egy olyan homogén proletártársadalom kialakítása volt, mely ideális alapjává válik a bolsevik típusú szocialista rendszer felépítésének. Ez a mesterséges homogenizációs törekvés azonban a társadalom egészét egy belső feszültségekkel telített rendszerellenes bázissá tette, mely a kényszermobilitás ellenére a felszámolni kívánt társadalmi sokszínűséget burkoltan továbbra is magában hordozta. A munkásosztály felhígult, heterogén tömeg lett⁹ – s egyben sokféle identitáselem olvasztótégelye, ami miatt munkásjellege tompult.¹⁰ A tendenciát leginkább igazolja az agrárközegben szocializálódott elemek kényszerű beáramlása a túlhangsúlyozott ipari szektorba.

A diktatúra mindennapjaiban szocializálódó, ezáltal radikálissá váló munkásfiatalok és a képzett szakmunkásállomány számára az évek során egyre világosabbá vált, hogy az általuk gyakorolt hatalomról szóló propaganda („Minden hatalom a dolgozó népé!”) és a valóság szöges ellentétben áll egymással.¹¹ A normarendszer és az alacsony bérszínvonal mellett a gyárakba helyezett, a lokális közösség helyett az MDP bizalmát bíró pártfunkcionáriusok jelenléte és a személyzeti osztályok

---

⁷ Dolgos János írása október 29-én. In: Gyurgyák János (főszerk.): *A forradalom hangja*. Századvég, 1989. (A továbbiakban: Gyurgyák, i. m.) 192. o.

⁸ Ö. Kovács József: *A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. A diktatúra társadalmiasítása és a kollektivizálás magyar-német összehasonlításban*. MTA doktori értekezés, I. kötet. 2011. 114. o.

⁹ Sztáray Zoltán: A magyar munkás útja a forradalomig 1945–1956. Vázlat. In: Kozák Gyula (szerk.): *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóirataiból*. Századvég – 1956-os Intézet, 1992. (A továbbiakban: Kozák, i. m.) 45. o.

¹⁰ Ez a belső strukturális átalakulás megmutatkozik a munkástanácsok személyi összetételében, s a tagok által képviselt álláspontok, értékek sokszínűségében is.

¹¹ Számos megnyilvánulás utal erre, az illusztráció kedvéért álljon itt néhány: „A munkások semmit sem hittek el abból, amit a kommunisták ígértek, mert a kommunisták annyiszor becsapták őket”, valamint „az elképzelhető legnagyobb elnyomásba és ínségbe taszítottak minket.” Idézi: Bill Lomax: *Az értelmiség forradalma vagy a munkásoké?* In: Kende, i. m. 106-107. o.

káderállományának ténykedése borzolta az üzemek dolgozóinak kedélyeit. A demokratikus részvétel és akaratnyilvánítás paródiáját mutató, a kommunista agitáció terepét jelentő üzemi gyűlések, a centralizált termelésigazgatás a rendszer elszánt ellenségévé tette a munkásságot. Ilyen tapasztalatok következtében 1956-ban joggal léphettek elő a diszkreditálódott pártemberek helyett „hiteles szocialistaként” a szakképzett munkások és szakértelmiségiek, akik a munkásmozgalom valamely pártjában (főleg a Szociáldemokrata Pártban) akár már korábban is szerepet vállalhattak, s így bizalmat élveztek a munkásság körében.¹²

1956-ban így világhosszá válhatott az MDP korifeusainak az, hogy a hatalmuk társadalmi alapjának tartott munkásságról és parasztságról alkotott „alkati modellbe”¹³ belegyömöszölt kommunista identitásnak a valóságban nyoma sincsen. Ha ugyanis az valós lenne, akkor logikai képtelenségnek bizonyulna a forradalmi nép rendszerváltó fellépése, mely ezek szerint saját hatalma letöréséért küzdött. Október 31-én a munkásság „győzelmi jelentését” adja közre az MSZSZOSZ.¹⁴ „desztalinizált” forradalmi bizottsága: „Népünk nemzeti forradalma megdöntötte az idegen érdekeket szolgáló bürokraták uralmát. Eltávolítottuk a sztálinista szektás vezetőket, és most már igazán és visszavonhatatlanul a munkások kezébe adta a gyárat”.¹⁵

A fent leírtakból adódik, hogy az 1956-ban felszínre törő, addig elfojtott elképzelések teljes színskálája kibomlik, noha ezeknek koherens kifejezésrendszere és szilárd eszmei bázisa nem alakulhatott ki. Így a historikus a legtöbb esetben azzal szembesül, hogy a különféle forradalmár-megnyilatkozások a pártzsargon, az évek során kizárólagossá váló „szocialista nyelv” frazeológiájával vannak megfogalmazva,¹⁶ ami nehezíti azok értelmezhetőségét.

---

¹² Valuch Tibor: *A debreceni munkástanácsok 1956-ban*. In: Kozák Gyula (szerk.): *Évkönyv I. 1956-os Intézet*, 1992. 109-110. o.

¹³ Sztáray Zoltán: *A magyar munkást útja a forradalomig 1945—1956. Vázlat*. In: Kozák, i. m. 45. o.

¹⁴ Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége.

¹⁵ Az M. SZ. SZ. O. SZ. forradalmi bizottságának felhívása. In: Gyurgyák 1989. 290. o.

¹⁶ M. Kiss Sándor: *Közelítések 1956. Tanulmányok, esszék, előadások*. Kairosz, 2011. 119. o.; Rainer M. János: *Az eszmék útja, előzmények és események*. In: Király Béla (szerk.): *A magyar forradalom eszméi. Eltíprásuk és győzelmük (1945-1989.)* Atlanti Kutató és Kiadó Társulat Alapítvány, 2001. (A továbbiakban: Rainer M., i. m.) 35. o.

A MUNKÁSTANÁCSOK TÍPUSAI ÉS LEHETSÉGES TÖRTÉNELMI ELŐKÉPEI

1956 októberében becslések szerint mintegy 2100 munkástanács alakult, melyek 28000 tagot számláltak.¹⁷ E tanácsoknak a hatáskörük alá tartozó emberközösség mérete alapján két típusát indokolt megkülönböztetni. A forradalom első napjaiban – az állampárt gazdasági pozíciójának leépülésével párhuzamosan – munkahelyi érdekképviseleti szervekként jöttek létre¹⁸ az üzemi munkástanácsok, a területi intézményesülés ekkor még nem volt jellemző. E „korai” üzemi munkástanácsok rétegspecifikus követeléseket fogalmaztak meg, a lokális problémák megoldására hivatott, az adott szűkebb-tágabb munkásközösség által kezdetben közfelkiáltással, október 26–28-a után többnyire jelölés utáni – esetleg titkos – választással létrehozott koordináló- és ellenőrző testületek voltak, a szakterületüktől eltérő speciális feladatok végrehajtására nem voltak alkalmasak. A területi munkástanácsok megjelenése¹⁹ október 26-a után jellemző, ezek már nem pusztán „gazdasági, dolgozói érdekvédelmi, hanem közigazgatási, teljes hatalmi jogkörű és hatáskörű politikai-államhatalmi szervezetek voltak”.²⁰ Programjuk is sokoldalúbb volt. Lehettek üzemi tanácsok városi, járási vagy megyei felettes csúciszervei, de az is jellemző, hogy nem kifejezetten munkásokból álló forradalmi bizottságok is munkástanácsnak nevezték magukat.²¹ A Túrkevei Forradalmi Munkástanács október 28-án hozott határozatának 5. pontjában az országos trendnek megfelelően „feladatának a rend és fegyelem biztosítását, a termelés folytonosságának előmozdítását, valamint mindenféle szerv feletti felügyeletet, és ellenőrzést tartja, ezért személyi kérdésekben nem intézkedik, megvárja a nemzeti kormánynak

---

¹⁷ Rainer M., i. m. 33.

¹⁸ Ständeisky Éva: *A szabadság megtapasztalása ötvenhatban*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2010. 106. A továbbiakban: Ständeisky, i. m.

¹⁹ A munkástanácsok tudatos területi, regionális integrációjára csak november 4-e után, a pártállami restaurációval szembeni sikeresebb nemzeti ellenállás érdekében történt komolyabb kísérlet.

²⁰ Dr. Fejér Dénes: A munkástanácsok csodálatos önszerveződése Szegeden. In: Géczy József Alajos – Szrenka Éva: *8 napért 8 év. A Munkástanácsok 1956-ban és ami utána jött...* Bába Kiadó, Szeged 2012. (A továbbiakban: Géczy – Szrenka i. m.) 34. o.

²¹ A szegedi forradalom intézményesülése ezt igazolja, ld. Géczy – Szrenka i. m. 32–43. o., illetve Gyurgyák 1989. 144.

választásokra vonatkozó rendelkezését”.²² Emellett fontos kiemelni a koordináló szerepet, melyet Budapest ellátásában töltek be. Az üzemi és területi kiterjedésű munkástanácsokra egyaránt jellemző, hogy egyben politikai fórumok is voltak.

Milyen történelmi példák, közvetlen-közvetett múltbéli tapasztalatok szolgálhattak alapul az 1956-os munkástanácsi tagság számára a szervezés és működtetés gyakorlatát illetően? Feltételezhetünk-e valamiféle történelmi fejlődésívet a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom vonatkozásában, miszerint az ’56-os munkástanács-szerveződés egy „történelmi sor utolsó állomása” lenne, mely összegzi a tanácsmozgalom addig évszázados tapasztalatait?²³

Magának a munkátestületeknek a „tanácsként” való önmeghatározása megadja az alapot arra, hogy ezeket szovjet-típusú szerveződéseknek tekintsük. Ennek azonban több tény is ellentmond.²⁴ Az 1956-os munkástanácsok, ha úgy tetszik, „szovjetek”, a névazonosság ellenére működési mechanizmusukban nem ezek példáját követték. A leginkább döntő érv az, hogy nem a bal- és szélsőbaloldal pártjainak hatalomszerzési törekvéseinek bázisai és harci szervei²⁵ voltak, másrészt döntéshozataluk és tisztségviselőiknek megválasztása a demokratikus felhatalmazás és működésmód követelményei szerint történt. A tanácsokon belül egymás megszólítására nem az elvtárs, hanem jobbára a nép- és polgártárs kifejezéseket használták.²⁶ A „minden hatalmat a szovjeteknek” lenini maximája, amely a hatalom teljes kisajátítására utal, nem jellemzője az ’56-os szerveknek. Ez utóbbiak beágyazódnak 1956 októberének hatalmi-politikai képletébe, s nem törekednek a teljhatalom megszerzésére, ezáltal a kialakult nemzeti egység megbontására.

A nyugati kultúrkör politikai rendszereinek egyik alapjellemezője a társadalmi önszerveződés, melynek szervezeti keretei a legitim hatalomgyakorlás egy adekvát formáját jelentik. A marxista értelmezések szerint a munkástanácsok a közvetlen társadalmi osztályuralom

---

²² A Túrkevei Forradalmi Munkástanács első ülésének jegyzőkönyve. In: Cseh Géza: *Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye.* Jász-Nagykunszolnok Megyei Levéltár Közleményei 8. Szolnok, 2006. 92. Letölthető: <http://vfek.vfmk.hu/adat/00000034.html> (Letöltés időpontja: 2013. május 17. A továbbiakban: Cseh, i. m.)

²³ Bak János: A munkástanácsok történelmi útjának tapasztalatairól. In: Kozák, i. m. 80-81. o.

²⁴ Juhász Vilmos: *A forradalom követelése.* In: Borbándi—Molnár, i. m. 241.

²⁵ Bak János: A munkástanácsok történelmi útjának tapasztalatairól. In: Kozák, i. m. 82-84. o.

²⁶ Jegyzőkönyv a Nagykőrüi Forradalmi Munkástanács megválasztásáról. 1956. október 28. In: Cseh, i. m. 84. o.

bürokratikus pártszervezetet nélkülöző választott szervei, melyek állammá szerveződve osztálydiktatúrát, más kifejezéssel élve demokratikus munkásparaszt-köztársaságot²⁷ érvényesítenek. A munkásságot manifesztáló pártot kiküszöbölve a legszélesebb társadalmi uralmat eredményezik, ezzel a centralizált, a demokratikus centralizmus elvét érvényesítő és diktatórikusan működő bolsevik típusú szocialista rezsimekkel²⁸ szemben megvalósítható baloldali alternatívát adnak. Bill Lomax szerint a magyar munkástanácsok az új szocialista társadalom ígérését hordozták magukban, e szervezeteket a spontán forradalmi öntudat élte.²⁹

Ezen ideologikus elemekkel átszőtt, marxizáló magyarázatok után – melyek az '56-os munkástanácsokat is ebben az értelmezési keretben írják le – érdemes a források alapján megvizsgálni, hogy a korban milyen elképzelések születtek a szerveződésre vonatkozóan, s hogyan működtek a gyakorlatban.

A vonatkozó történeti szakirodalom szerint az 1918–19-es és főleg 1945-ös tanácsszervezési hagyomány mellett a munkásönigazgatást a jugoszláv modell alapján próbálták felépíteni. Az MDP decentralizálás irányába induló strukturális reformjaiként megjelenő hatásköri differenciálások a szakszervezet és egy esetlegesen létrehozandó munkástanács formájában már elvetélt kísérletek voltak. Ehelyett a gazdaságirányításban valódi rendszerváltást jelentő önigazgatás gyakorlata 1956-ban pontosan ki volt dolgozva és hosszú távon is megvalósíthatónak tűnt. 1956. október 31-én a 24 nagyüzem részvételével megtartott budapesti „munkástanácsparlament” 9 pontos határozatot fogadott el „A Munkástanácsok jogainak és működésének alapelvei címmel”. Eszerint a termelőegység legfőbb irányító szerve a munkástanács, melynek közössége választja meg azt az igazgatótanácsot, melynek az igazgató felel. A vállalatirányítás eszerint a vállalati terveken keresztül a hitelügyleteken át kiterjedt volna a béralapfelhasználásra és a szociális ügyekre is.³⁰

---

²⁷ Bak János: A munkástanácsok történeti útjának tapasztalatairól. In: Kozák, i. m. 76-83. o.

²⁸ Raymond Aron: Egy antitotalitárius forradalom. In: Kende, i. m. 72. o.

²⁹ Bill Lomax: *Magyarország 1956.* (Ford.: Krassó György.) Aura, 1989. 239-243. o.

³⁰ Nagy Balázs: A Nagybudapesti Központi Munkástanács megalakulása 1956-ban. *Múltunk* 1996/3. 5-7. o. Itt érdemes utalni egy '56 októberében felmerülő hatásköri ellentétre a szakszervezetek és a munkástanácsok között. A „szabad SZOT” október 31-i elnökségi tájékoztatójában a következőképp válaszolja fel a hatalommegosztás lényegét az üzemben belül munkástanács és szakszervezeti bizottság között, feloldva ezzel a hatásköri konfliktusokat: „Az üzemi szakszervezeti bizottságok nem igazgatnak, hanem ellenőriznek, tanácsolnak és javasolnak a munkástanácsnak. Érdekvédelmi szerv, amely fellép a méltánytalanságok ellen. Az üzemi szakszervezeti bizottságok tevékenységének súlypontja tehát átkerül az érdekvédelmi

Országszerte megfogalmazódott a gyár, a termelőeszközök adott kollektíva általi tulajdonlása és az előállított javak ellenértékének, a közösen előállított haszonnak nyereségrészesedés formájában történő elosztása és fejlesztésekre fordítása. Ennek eklatáns példáját nyújtja a Szolnok és Vidéke Vendéglátóipari Vállalat munkástanácsának követelése október 29-én: „saját magunk által kialakított tervezett nyereség elérése esetén a nyereség 20%-a, valamint a többletnyereség 50%-a az összdolgozók között, beosztásuktól függetlenül – egyenlő arányban felosztásra kerüljön, míg a többletnyereség másik 50%-a a vállalat által szükségesnek vélt szociális beruházásokra, illetve a dolgozók munkakörülményeinek megjavítására szabadon felhasználhatók legyenek”.³¹ Valamennyi követelésben szerepel minden pártbefolyás kizárása az üzemből, a leghatásosabb politikai nyomásgyakorlást jelentő sztrájkjog legitimizálása, a központilag előírt normarendszer megszüntetése és új bérrendszer bevezetése, a személyzeti ügyek koordinálása és a szakértelem alapján történő posztra helyezés. A „népvagyon” védelmére gyárőrséget szerveztek.

A témával foglalkozó szerzők konklúziója ezekkel az elképzelésekkel kapcsolatban az, hogy a munkástanácsok gazdaságszervezés terén a tulajdonosi részjogosítványok üzemi hatáskörbe történő áthelyezésével és a vállalati tulajdon népi jellegének kimondásával egy olyan korporatista, a szabályozott piacgazdaság modelljét³² sem elvető szisztémát építettek volna ki, mely a politikai hatalom vonatkozásában beékelhető lett volna egy képviseleti elven nyugvó polgári demokratikus államhatalmi struktúra alá.³³ E szerint az antikapitalista munkaszervezeti modell szerint, amely a szovjet modelltől is eltért, a bérmunka megszűnésével a társult munkaerő-tulajdonosok önfoglalkoztatókká váltak volna.

(ld. bér- és munkaügyek, egészségvédelem, ellátási kérdések – G. M.) és *kulturális munkára*.” Gyurgyák, i. m. 317. o.

³¹ A Szolnok és Vidéke Vendéglátóipari Vállalat Munkástanácsának követelése. 1956. október 19. In: Cseh, i. m. 96. o.

³² Kovács Kikova László: *A munkás-önigazgatás jelszaváról és a munkástanácsokról*. In: Géczy – Szrenka, i. m. 16-19. o.

³³ A kérdéstről ld. Feitl István: *A magyar munkástanácsok és az önigazgatás 1956-ban. Eszmélet* 1989/2. 42-52. o., ill. Feitl István: *Parlamentarizmus és önigazgatás az 1956-os forradalomban. Múltunk* 2005/2. 231-243. o.

„*A MUNKÁSHATALOM AZ BÉKE.*”³⁴ KIÉ A HATALOM?

Miképpen reagált az MDP az önszerveződő társadalom e magát szocialistának valló szeletének megjelenésére és a hatalom gyakorlására? A munkástársadalom támogatásának megszerzéséhez semlegesíteni kellett a valós felhatalmazással bíró tanácsokat, csökkenteni alternatívaképző erejüket. A Párt felkelésről alkotott helyzetértékelésének október 26-án deklarált megváltozása – mely azt mondta, a Párt álljon az események élére, elismerve ezzel a népfelkelést forradalomnak, és a beemelhető követelések kielégítésével valósítsa meg a „konszenzusos hatalomátmentést”³⁵ – azt eredményezte, hogy a munkástanácsokba beépítendő kommunista elemeknek blokkolnia, gyengítenie kellett volna a tagság antikommunista programját. A munkástanácsok – érzelve ezt a tendenciát –, október vége felé újraválasztották a tagságukat, és abból a párt hatalmának megőrzésén munkálkodó megbízottak végképp kiszorultak.³⁶ A forradalmi szervek többségéhez hasonlóan a munkástanácsok sem kívántak megalkudni az MDP által kínált alapokon: *„kompromisszumos ígéretet, melyekkel eddig kísérletezett a kormány, nem elégítenek ki bennünket. Mi továbbra is követeléseink maradéktalan teljesítését és nem kompromisszumokat kérünk.*

³⁴ Gyurgyák, i. m. 193. o.

³⁵ A forradalom értékeléséről itt csak egy a vizsgált téma vonatkozásában érzékletes kádári mondatot idézünk: *„Ellenforradalmi támadás a népi demokratikus államhatalom ellen – melyben részt vesznek más elemek is – ez volt eddig az értékelés. Most megfordítani.”* Gyorsírói feljegyzés az MDP Központi Vezetőségének üléséről. 1956. október 26. In: Ripp Zoltán: Ötvenhat októbere és a hatalom. *Napvilág*, 1997. 116. o. (A továbbiakban Ripp, i. m.) A „megfordítás” létrejöttének oka az a felismerés, hogy *„ténylegesen munkástömegek vannak velünk szemben”*, az ebből adódó következtetés summázatát fentebb már ismertettük. Ripp, i. m. 68. o. A taktikaváltás értékeléséről ld. Horváth Miklós: *1956 hadikronikája*. Akadémiai Kiadó, 2003. 71-91. o.; Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?* Püski, 1997. 283-317. o.

³⁶ Ez az eljárás, mely bizonyította a taktika sikertelenségét, Kádár számára döntő fontosságvá vált a restauráció időszakában annak igazolására, hogy a munkástanácsok is az ellenforradalom fészkei lettek. Molnár János pártos történelmi elemzésében a következőképp állítja fel ezt az összefüggést: A Rákosi-rendszerben diszkreditálódott *„kommunisták kitiltása a munkásosztály eszmei lefegyverzésére irányult”*, minek következtében az új testületek nem a *„munkásosztály igazi érdekeit képviselték”, „a munkások jelentős része nem látta meg a követelések ellenforradalmi jellegét, és sok munkás egyet is értett velük.”* Molnár János: *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban. A polgári magyarázatok bírálata*. Akadémiai Kiadó, 1967. 140-144. o.

A kompromisszumokból már elegünk van”.³⁷ A hatalmi harc e tekintetben a munkástanácsok javára dőlt el.

A Nagy Imre-kormányhoz való viszony kétarcú volt, a munkástanácsok nem voltak egyértelműen a Nagy nevével fémjelzett reformpolitika szilárd támaszai.³⁸ Egyrészt elfogadták átmeneti jellegű nemzeti egységkormánynak, a koalíciós időszak néhány hitelesnek tartott politikusának beemelésével, a függetlenség blokkon kívüli helyreállításáig, azzal, hogy tevékenységét csakis a munkástanácsi követelések elfogadása és megvalósítása legitimálhatja. Nagy Imre sok erőtér szempontjait figyelembe venni kénytelen, bolsevik alapokon álló szocializmus-reformja³⁹ és kormánypolitikája az idő előrehaladtával azonban nem elégíti ki a munkástanácsi igényeket: „*A kormány még mindig határozatlan. Félmegoldásokkal igyekszik követeléseinket elodázn*”,⁴⁰ illetve „*Ne frázisokat fitogtasson tovább a kormány*”.⁴¹ A megkésettnek tartott november 1-jei semlegességi deklarációt⁴² azonban üdvözlük, az a bizalom visszatérésének jele és a valódi munkáshatalom jövőbeli kiépülésének záloga volt számukra – a sztrájk további fenntartása mellett. A második szovjet intervenció

---

³⁷ A Borsod megyei Munkástanács és Diáksparlament követelései október 29-én. In: Gyurgyák, i. m. 215. o.

³⁸ Erre utalhat az, hogy a később a munkástanácsok vonatkozásában tárgyalt „szocialista demokrácia” fogalma mint realizálni kívánt jövőkép Nagy Imre bolsevik gondolkodási rendszerében mást jelent.

³⁹ A snagovi jegyzetekben Nagy Imre elismerően szól a munkástanácsokról, szerinte centralizált államhatalmi felépítmény helyett egy teljesen új proletárállam alapjává válhattak volna: „*a magyar proletariátus valóban az ország urává, a hatalom letéteményesévé tette volna, amely a szocialista demokráciának szilárd alapot adott volna, ... a gazdaságpolitikának új struktúrát, ... új szervezeti és vezetési rendszert biztosított volna.*” Nagy Imre: *Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956-1957.* (Szerk.: Vida István.) Gondolat, 2006. 164-165. o.

⁴⁰ Az Ormosbányai Munkástanács felhívása 1956. október 31-én. In: Gyurgyák, i. m. 322. o.

⁴¹ A Borsod megyei Munkástanács miskolci rádiónyilatkozata október 31-én. In: Gyurgyák, i. m. 323. o.

⁴² Fontos különbség ugyanakkor, mint azt Nagy Imre alternatív nézeteit tartalmazó tanulmányai is igazolják, hogy számára az ideális egy Keleti Blokkon belüli semlegesség volt, melyet a szovjetek által is akceptált bandungi alapelvekkel támasztott alá. Nagy Imre: *A magyar nép védelmében.* 1956. január. In: Kenedi János (szerk.): *Az igazság Nagy Imre ügyében.* Századvég – Nyilvánosság Klub, 1989. 120-143. o. A munkástanácsok azonban a valódi munkáshatalom zálogát csak egy teljesen szuverén, osztrák/svájci típusú függetlenséggel rendelkező nemzetállamban látták megvalósíthatónak, mely a többi országhoz hasonlóan a Szovjetunióval is békésen, a megállapodó felek egyenjogúságát tiszteletben tartva kooperál.

azonban hamar megsemmisítette egy új rendszer létrehozásának lehetőségét.

A MUNKÁSTANÁCSOK ALAPÉRTÉKEI ÉS A „SZOCIALIZMUS FOGALMA KÖRÜLI ZAVAR”⁴³

A munkástársadalom számára prioritással az egyenlőség, a szociális igazságosság és az önkormányzatiság (autonómia) bírtak.⁴⁴ A munkástanácsi megnyilatkozásokban legnagyobb gyakorisággal előkerülő jelszavak a „demokratikus”, „független”, „önálló”, „szabad” és „szocialista” voltak. Az üzem- és gazdaságszervezési elképzelésekről fentebb már írtunk. Itt szükséges kitérni eme jelszavak jelentésére, melyek az általuk képviselt, vállaltan szocialista program részeit képezték.

Az októberben létrejött forradalmi szervek által megfogalmazott alapkövetelések mellett a munkástanácsok is kiálltak. Magukénak vallották a jogállam helyreállítását köztársasági alapokon, követelték az alapvető polgári és politikai szabadságjogokat: „az országban elismeri a legteljesebb szólás-, sajtó- és gyülekezési, valamint a vallásszabadságot, s ennek gyakorlását mindenkor biztosítja”.⁴⁵ A jogállam helyreállításához tartozik a pártállami represszió áldozatainak rehabilitálása és a diktatúrát üzemeltető vezetők felelőssége vonása.

A munkástanácsok „teljes nemzeti függetlenséget, politikai, gazdasági és katonai téren”⁴⁶ követeltek, melynek eléréséhez a szovjet csapatok azonnali és teljes kivonását, valamint a Varsói Szerződés felmondása⁴⁷ után a semlegesség kinyilvánítását tartották szükségesnek, s szabták feltételül a kormánynak. E függetlenségkoncepció, mely szétfeszíti a blokkon belüli semlegesség kereteit, csak a november 4-i politikai-hatalmi helyzet

---

⁴³ A fejezetcímet Bibó István egyik esszéje ihlette.

⁴⁴ Sztáray Zoltán: A magyar munkás útja a forradalomig 1945–1956. Vázlat. In: Kozák, i. m. 32. o.

⁴⁵ Vas Megyei Tanács Munkástanácsa. 1956. október 30. In: Gyurgyák, i. m. 268. o.

⁴⁶ A Borsod megyei Munkástanács rádiója Miskolcra november 1-jén. In: Gyurgyák, i. m. 383. o.

⁴⁷ A munkástanácsok egy részének fejlett jogérzékét jellemzi az emellett felhozott következő érv a Borsod Megyei Munkástanács rádiónyilatkozatában: „Érvényes szerződést csak független és egyenjogú nemzetek köthetnek egymással.” Ld. 46. sz. jegyzet A csapatkivonást egyébként éppen a Varsói Szerződés alapján követelték.

megváltozása következtében fog felpuhulni.⁴⁸ E szovjetellenes nacionalizmusnak ugyanakkor nem része az irredentizmus, sokkal inkább a trianoni utódállamok egyenrangú nemzetként való elismerése és a velük való békés, alkotó együttműködés.

A XXI. századi igényeknek is megfelelő gazdaság- és szociálpolitika fogalmazódik meg követeléseikben. Ebben kiemelt szerepet kapott a női munka csökkentése: „biztosítsanak emberi életmódot biztosító jövedelmet, mely egy férfi keresete alapján megadja a család fenntartásának szükséges költségeket”.⁴⁹ Követelték a családi pótlék emelését és a 21 éven felüli férfiakra és nőkre kivetett, a havi kereset 4%-át kitevő gyermektelenségi adó⁵⁰ eltörlését, a munkaadó által fizetett táppénz és korszerű egészségbiztosítás megvalósítását. Az antiszociális nyugdíjrendszer helyett a nyugdíj megállapításánál figyelembe kell venni a szolgálati időt és a szakképzettséget is. A társadalmi igazságosság helyreállításához tartozott a progresszív adórendszer bevezetése. A szabályozott piac részeként követelték a kisipar és kiskereskedelem visszaállítását, ami egyben arra is utal, hogy a magántulajdon gazdasági fontosságát nem vetették el. Számos forrásban történik konkrét utalás a Horthy-kori gazdasági rendszer és értékelvű nevelés előnyeire, az utóbbi alatt a valláserkölcsei nevelés számos helyen felbukkanó követelményére kell gondolni.⁵¹

A munkástanácsok specifikuma a többi forradalmi szervhez képest a maguk szocialista jellegének kinyilvánítása volt: „Mi is szocializmust akarunk, de a különleges magyar feltételeket, a magyar munkásosztály, a magyar nemzet érdekeit védő szocializmust”.⁵² 1956 ugyanis újra napvilágra hozta azokat a szocializmus-elképzeléseket, melyeket a bolsevik államszocializmus marxista-leninista ideológiája baloldali elhajlásként, kispolgári-burzsoá demokrata attitűdként bélyegzett meg. 1956 tehát ebben az értelemben nem volt szocializmus-ellenes megmozdulás, miképp Borbándi Gyula írja: „Nem a szocializmus ellen mentek ki az utcára, hanem azok ellen, akik a szocializmust megcsúfolták és a szocializmus nevében a népet jogaitól megfosztották”.⁵³

---

⁴⁸ A szovjet katonai jelenlét egyértelműsítette a kényszerű blokkon belül maradáást, ami miatt csak az intervenció csapatainak kivonását követelték november 4-e után.

⁴⁹ A Csepel Vas- és Fémművek Acélműveinek és Csőgyárának november 1-jei követelése. In: Gyurgyák, i. m. 351. o.

⁵⁰ Juhász Vilmos: A forradalom követelése. In: Borbándi – Molnár, i. m. 214. o.

⁵¹ A Csepel Vas- és Fémművek Acélműveinek és Csőgyárának november 1-jei követelése. In: Gyurgyák, i. m. 351. o.

⁵² Idézi Bill Lomax: Az értelmiség forradalma vagy a munkásoké? In: Kende, i. m. 113. o.

⁵³ Borbándi Gyula: A szocializmus tragédiája. In: Borbándi – Molnár, i. m. 245. o.

A szocializmus bolsevik változatának egy párt-diktatúra által oktrojált, egyfajta államkapitalizmusként történő megvalósításának csődjét látva a munkástanácsok elképzeléseiben megfogalmazódott egy olyan harmadikutas szocializmus-eszmény, mely nem tekinthető koherens, zárt ideológiának, sokkal inkább egy idillikus társadalmi-gazdasági vágyképet jelöl: „Az október 23-i program alapján állunk. Független, demokratikus, a nemzeti sajátosságokat figyelembe vevő szocialista Magyarországot akarunk. Elzárkózunk minden jobb- és baloldali restaurációtól”.⁵⁴ A harmadikutas – tehát a bolsevizmust és a kapitalizmus 1945 előtti viszonyainak visszaállítását is elutasító – víziót igazolja az idézet utolsó mondata is, azonban más esetben is világosan kibomlik: „A magyar munkásosztály a szocialista demokrácia elvei alapján akar élni és nem kívánjuk a szocializmus (értsd: bolsevizmus – G. M.) eszméit sem, de a kapitalista rendszert sem”.⁵⁵

Mint látható a követelésekből, a munkástanácsok az 1948-ra kialakuló új tulajdonviszonyokat nem kívánták felszámolni. Az általuk jogosnak vélt államosításokat természetesen nem lehet egyben a „szocializálás” erőszakos kisajátításon és törvénytelen tulajdonátrendezésen alapuló kommunista párti politikájával azonosítani. Ständeisky Éva véleményével egyetértve: „Sokan úgy vélték, hogy az államosítások egy bizonyos határig a köz érdekeit szolgálják, anélkül, hogy a demokratikus jogállamiságot megingatnák”.⁵⁶

A követelésekben előbukkanó „demokratikus szocializmus”, illetve „szocialista demokrácia” kifejezések nézetem szerint a polgári alkotmányosság és a független, a nemzetközi közösségben egyenjogú szuverén nemzetállam alapstruktúrájának elfogadása mellett egyfajta szociális szempontok szerint igazgatott társadalmi-gazdasági berendezkedést és újraelosztási szisztémát jelentettek. A szocializmus fogalma tehát egy sajátos nemzeti perspektívában értelmeződött, összhangban a magyarság sokéves kívánalmaival.

---

⁵⁴ Juhász Vilmos: A forradalom követelései. In: Borbándi – Molnár, i. m. 205. o.

⁵⁵ Idézi Kahler Frigyes: *A forradalom célja és tartalma – gondolatok az 1956-os forradalomról az 50. évfordulón.* Online: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=807&lap=0> (Letöltés időpontja: 2013. május 17.)

⁵⁶ Ständeisky, i. m. 169. o.

GALAMBOS ISTVÁN¹

A szocialista törvényesség, azaz a kádári megtorlás Várpalotán 1956–1960

„Betartjuk a törvényességet,
de nem kesztyűs kézzel.
Két lehetőségünk volt és van:
kemény kormányzat – vagy anarchia.
Tertia non datur.”²

A nyomozószervek, az ügyészségek és a bíróságok – a közbiztonsági őrizetnek nevezett internálás mellett – fontos, megkerülhetetlen³ eszközei voltak a kádári megtorlásnak (melyeket több kiváló munka mutatott már be),⁴ így nem meglepő, hogy a szovjet katonai intervenciót követő „második

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kép a 170. oldalon. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, "TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN" c. projekt keretében valósult meg.

² Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész beszámolója a Magyar Népköztársaság ügyészségének konferenciáján. Idézi: Kahler Frigyes: – M. Kiss Sándor: *Rejtett dokumentumok*. Mundus, Budapest, 2006 (a továbbiakban Kahler – M. Kiss 2006), 414. o.

³ „Bár az ügyészség nem volt a szó szoros értelmében vett fegyveres erőszakos szervezet, mégis megkerülhetetlen szerepet töltött be a megtorlás gépezetében.” Kahler – M. Kiss 2006, 18. o.

⁴ *Büntetőjogi tanulmányok II.*, Szerkesztette: Kahler Frigyes, Veszprém, 2000; *Büntetőjogi tanulmányok III.*, Szerkesztette: Kahler Frigyes, Kairosz Kiadó, Budapest, 2002; Kahler Frigyes: *A Brusznjai-per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2001; Kahler Frigyes: *Jogállam és diktatúra*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2005; Kahler Frigyes: *Jogállam és diktatúra II.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2008; Zinner Tibor: *Az igazságszolgáltatás irányítása és az 1956-1963 közötti büntető igazságszolgáltatás*. In. *Sortüzek, megtorlás, menekülés 1956–1957. III. jelentés*. Szerkesztette: Kahler Frigyes., Antológia Kiadó, Lakitelek, 1996; *Sortüzek, megtorlás, menekülés 1956–1957. II. jelentés*. Szerkesztette: Kahler Frigyes., Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994; Kahler Frigyes– M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?*, Püski – Kortárs, Budapest, 1997., Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi, Budapest, 1993; Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Hamvas Intézet, Budapest, 2001.

forradalom”⁵ szomorú ellenpontozásaképpen a szocialista városok közé tartozó⁶ Várpalotán is számos eljárás indult.

A nyomozati, illetve az ügyészi szervek munkája csak lassan indult meg november 4-ét követően, a vidéki ügyészségekkel két héten át még a telefonos kapcsolattartás is gyakorlatilag szünetelt, és „mind a Legfőbb Ügyészségen, mind a megyéknél több ügyész nyíltan a Kádár-kormány ellen” foglalt állást.⁷ Az erőszakszervezeteket felügyelő Münnich Ferenc erős vezetővel ellátott, bírákra hatni képes igazságügyi tárcát tartott szükségesnek, hogy a lefogott emberek ne szabadulhassanak.⁸

Az ügyészségeken tapasztalható működési zavarok és az állambiztonsági szervek részleges dezorganizációja, az ügynökségeknél foglalkoztatott ügynökök és informátorok tömeges dekonspirációja⁹ miatt az ügyészségi eljárások döntően csak az év legvégén, illetve a következő évben indultak el, ám a forradalom 1956. november 4-éig tartó első és az azt követő második szakaszához köthető személyek ellen folytatott nyomozati, ügyészségi, majd bírósági eljárások 1961-ig tartottak. A „munkás-paraszt kormány” november 4-én még azt hirdette, hogy „nem tűri, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők cselekményeiben részt vettek.”¹⁰ Kádár János ezt az ígéretet november 11-én és 26-án megismételte ugyan, ám azoknak, akik bíztak a szovjetek által az ország fölé helyezett kormány ígéreteiben, vagy úgy érezték, nincs félnivalójuk, hiszen „nem ártottak senkinek”, hamarosan keserűen csalatkozniuk kellett.¹¹

A Várpalotára vonatkozó iratanyag vizsgálata közben is feltűnő volt az a naivság, amely a tanúkihallgatási jegyzőkönyvekben, az ügyészségi és a bírósági iratokban helyenként tetten érhető az eljárás alá vontak részéről. Sokan csak későn értették meg, hogy a bíróságok célja nem az igazság, a tények feltárása, hanem a büntetés.¹² Várpalotán a Forradalmi Tanács tagjai

---

⁵ M. Kiss Sándor: *Közelítések 1956*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2011 (a továbbiakban M. Kiss 2011), 219. o.

⁶ Germuska Pál: A szocialista városok létrehozása. *Századvég* 2002/2, 24-49., 27. o.

⁷ Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész beszámolója a Magyar Népköztársaság ügyészségének konferenciáján. Idézi: Kahler: – M. Kiss 2006, 403. o.

⁸ Zinner Tibor: *Megfogyva és megtörve*. Közlönykiadó, Budapest, 2005, 533. o.

⁹ „Az 1956 októberi ellenforradalom idején várpalotai viszonylatban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban ÁBTL) 3.1.1. B-86570, 10. o.

¹⁰ Idézi: Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945-1989*. Zrínyi, Budapest, 1993 (a továbbiakban Kahler 1993), 11. o.

¹¹ Uo. 11. o.

¹² Uo. 15. o.

bizonyíthatóan védték a kommunista vezetőket, kádereket a feldühödött nép bántalmazásától, a pártház ostromakor megsérült kommunistákat kórházba szállították, amikor pedig híre ment, hogy többen az életükre törnek, veszprémi börtönbe kísértették őket, amivel talán az életüket mentették meg. Ennek ellenére ezek a tetteik a vádpontok között szerepeltek. A munkástanácsok sem törekedtek a kommunista káderek ellehetetlenítésére, ezért tovább dolgozhattak az üzemeknél, igaz, más beosztásban, mégis többnyire a munkástanács-elnökökkel és -tagokkal szembeni vádak között kiemelt helyet kapott, hogy „kommunistákat »törvénytelenül« más beosztásba helyezett”.¹³ A tények hasonló elferdítései igencsak jellemzőek voltak.

Érdekes megfigyelni azt is, milyen szempontokat emelt ki a nyomozóhatóság, illetve a bíróság az eljárás során. Csaknem valamennyi iratban, így a vádiratban is megtaláljuk az eljárás alá vont személyek származását – „kisiparos családból származik”, „munkáscsaládból származik, az apja kubikus volt” –, valamint foglalkozását, illetve a jegyzőkönyvek rendszeresen arra is kitérnek, ha valamelyikük korábban katona volt. Az ellenforradalminak mondott események összefoglalásában az államhatalom fontosnak tartotta, hogy a résztvevőket kategóriákba sorolja: honvédtiszt, csendőr, „SS”-tag, besúgó, huligán, tőkés, arisztokrata, földbirtokos, kulák, FKgP-tag, SZDP-tag, nyilas, munkás, paraszt, értelmiségi, egyéb kategória.¹⁴ A kádári hatóságok tehát folytatták az osztálybírászkodás hagyományát, elutasítva a jogegyenlőséget és törvényességet.¹⁵ Az ítéletek, a tárgyalási és kihallgatási jegyzőkönyvek egyaránt pejoratívan tartalmazták a vádlottak „osztályhelyzetét” vagy vallásos beállítottságát.¹⁶

A MEGTORLÁS MÉRETEI ÉS FONTOSABB JELLEMZŐI

Jelen írásnak nem lehetett sem célja, sem tárgya az 1956-ot követő kádári megtorlás jellegének és módszereinek vagy akár a peranyagoknak részletes bemutatása, ezért a szocialista törvényességnek csupán *néhány, Várpalotára vonatkozó és jellemző alapvonását* igyekeztem megragadni.

---

¹³ ÁBTL 3.1.9. V-143583, 3. o.

¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-150379 Veszprém megyei monográfia III/1. 20, 274. o.

¹⁵ Kahler: 1993, 29. o.

¹⁶ Kahler: 1993, 28. o.

A nyomozóhatóságok a veszprémi járásban 60 főt bíróságnak adtak át, 71-et internáltak, 58-at vagy 38-at¹⁷ rendőri felügyelet alá helyeztek és 47-et beszerveztek. Az egykori honvédtisztek közül mindössze hármat adtak át a bíróságoknak, ugyanakkor 15-öt internáltak, míg a csendőröknél többen (heten) kerültek bíróság elé, mint amennyit (hatot) internáltak. Azt tehát, hogy a hatalom a megtorlás melyik eszközével – bírósági eljárás vagy internálás – sújtott le, némileg befolyásolta az eljárás alá vont személy kategóriák szerinti besorolása.¹⁸

Az internálások száma a veszprémi járásban tehát meghaladta a rendes bírósági eljárásokét; ha Veszprém megye egészét tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az „ellenforradalmárként” nyilvántartott 5687 személyből 367-et adtak át a bíróságoknak és 217-et internáltak. A fenti adatokból nyilvánvalóvá válik, hogy a bírósági eljárások a kádári megtorlásnak csak egyik eszközét jelentették, az internálás – közbiztonsági őrizet – gyakorlata pedig éppily nagy jelentőséggel bírt. Különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy a vádlottak számára az élet elvesztését leszámítva nem jelentett igazi különbséget, hogy bírósági eljárás keretében elítéltként vagy annak mellőzésével szenvedték el a fogságot és velejárait.

A megtorló perek vizsgálata során szembeötlő a szocialista törvényességnek – magyarán a jogtiprásnak – az a gyakorlata, amely nem alkalmazta, mellőzte az olyan, egyébként papíron szocialista hazánkban is létező szabályokat, mint a büntethetőséget kizáró okok, különösen a társadalomra veszélyességben való tévedést, amelynek esetén az emelt vád alól a terheltet fel kellett volna menteni.¹⁹ A kádári bíróságok még azt sem tartották fontosnak, hogy az általuk használt minősítések, illetve tényállások szerepeljenek valamilyen jogszabályban.

Igen érdekes a várpalotai forradalmi események kapcsán született peranyagokban annak vizsgálata, hogy milyen magatartásformákat tekintettek a nyomozóhatóságok és bíróságok büntetendőnek. A forradalom szerveiben, a Forradalmi Tanácsban, a Nemzetőrségben, a munkástanácsokban való részvétel már önmagában is komoly vádnak számított.²⁰ Emellett a fegyveres akciókban való részvétel, az izgatás, a

---

¹⁷ Az összesítésben 58 szerepel, noha amennyiben kategóriánként összeadjuk, 38-at kapunk. (G. I.) ÁBTL 3.1.9. V-150379 Veszprém megyei monográfia III/1. 20, 274. o.

¹⁸ Uo. 274. o.

¹⁹ Kahler: 1993, 23. o.

²⁰ A teljesség igénye nélkül: ÁBTL 3.1.5. O-12803 a Bozsó Károllyal kapcsolatos vádak, ÁBTL 3.1.5. O-11737/1-4 Bozsó Józseffel kapcsolatos vádak, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL MNL VeML) XXV.151. Bül 356/1957 Viczina (Völgyi) József esetében is ugyanez az egyik legfőbb vád.

kommunista vezetők leváltása, más beosztásba helyezése, a forradalmi eseményekben (a szovjet emlékmű ledöntése, a párház ostroma, a rendőrség előtti tüntetés, a szovjet csapatokkal történt tűzharc) való részvétel vagy csak azok szemlélése, a kommunisták üldözésének sohasem definiált – és természetesen jogszabályban sem rögzített – vádja mind-mind olyan cselekedeteknek számítottak, amit a hatóságok később büntethetőnek, sőt büntetendőnek tekintettek.

A nagy bányászper vádlottjait a BHÖ 1. pont 2. bekezdésben felvett szervezkedésben való részvétel büntette, a népi demokratikus államrend megdöntésére történő szervezkedés miatt ítélték el. A szocializmus olyan „alapintézményeinek” megsértését büntette a hatalom, mint a begyűjtés (amelyet az 1956. évi 21. tv. október 25-ével már eltörölt) elleni fellépés, a kommunista jelképek (címer, zászlók, Rákosi és Sztálin képek), a szovjet emlékművek és sírok meggyalázása, de a „szovjet elvtársak”, a Kádár-kormány vagy az államrend *szóbeli* megsértése is – mint államrend elleni gyűlöletkeltésre alkalmas kijelentések – büntetendők voltak.

A BHÖ törvényként való alkalmazása már önmagában is aggályos, hiszen a BHÖ-t, azaz a hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítását az Igazságügyi Minisztérium állította össze 1952-ben, kiiktatva belőle azon törvényeket – természetesen törvénymódosítást, mint dekadens demokráciákban bevett gyakorlatot mellőzve –, melyeket az államhatalom feleslegesnek ítélt. Olyan lényegtelennek nem mondható változtatásokat tettek, mint a „demokratikus államrend” védelmét felcserélték „népi demokráciára”, így ettől kezdve a BHÖ más államrendet védett, mint az eredeti törvény. A minisztérium összeállítása ráadásul felülírta a törvényt, ami ellentmondott a jogforrási hierarchiának is, de ez nem zavarta sem a minisztériumot, sem a bírókat. A bírói függetlenség a kádári megtorlógépezet működését csak zavarta volna, ezért „burzsoá szemlélet”-nek tekintették még a felvetését is.²¹

A bírósági eljárás koncepciójás jellege a peranyagokból világosan kiütközik, ahogy az osztálybíraskodás elemei is tetten érhetőek. A forradalmi helyszínek – tehát nem feltétlen a cselekedetek – és a későbbi büntetési tételek között nagyon is szoros az összefüggés mutatható ki. A hatóságok egyértelműen az Akna-csárdánál²² történeteket tekintették a legsúlyosabb cselekménynek, a laktanya elleni támadás, a párház ostroma, a rendőrség elleni tüntetés csak ezek után következett. Különösen súlyosan

²¹ Kahler: 1993, 33-37. o.

²² Akna-csárda az italmérés neve. A kocsmá korábban a Biróczky család tulajdonában volt, így a tanúvallomásokban helyenként „Biróczky-kocsmá” néven szerepel. (G. I.)

ítélték meg a bíróságok a szovjet emlékmű ledöntését, a forradalom szerveiben, elsősorban a Forradalmi Tanácsban, a Nemzetőrségben való részvételt, valamint a munkástanácsok munkájába való bekapcsolódást.

A FORRADALOM VÁRPALOTAI ESEMÉNYEINEK VÁZLATA

Az 1956-os forradalom és szabadságharc várpalotai történéseinek részletesebb bemutatása nem célja jelen tanulmánynak, ugyanakkor néhány, a peranyagokban gyakrabban előforduló eseményt talán érdemes megemlíteni. Az eseményeknek – főként a forradalom első napjának – részletesebb leírása megtalálható az 1993-ban megjelent, a résztvevők visszaemlékezéseit közlő emlékkönyvben,²³ illetve egy a szakmunkákra jellemző igényességgel és alaposággal készült cikksorozatban²⁴, továbbá egy korábbi tanulmányomban.²⁵ A forradalom nyomán indított nyomozati, ügyészségi, valamint bírósági eljárások a forradalom első várpalotai napjának tekintett 26-ával²⁶ kezdődő és körülbelül december közepéig tartó időszak történéseire fókuszáltak – leginkább a 26-ai eseményekre –, a már említett kádári ígéretek²⁷ dacára.

1956. október 26-án pénteken reggel fiatal munkások kezdtek el tüntetni „a rossz ellátás miatt” a Petőfi Szállón.²⁸ A tröszt intézkedése – két „elvtársat” küldött ki az ügy kivizsgálására, akik közül az egyik ávós tiszt hírében állt – csak olaj lett a tűzre. A munkások összetörték a Sztálin- és Rákosi-képeket²⁹ és Harasta Gyula (20 éves vegyész-technikus) ³⁰

²³ *Némák szóra kelnek*. Szerk. Fakász Tibor, Várpalota, 1993. (a továbbiakban *Némák*).

²⁴ Mészáros Gyula: Várpalota 1956 októberében. *Közép-Dunántúli Napló* 86, 1993. április 13–április 29. (A továbbiakban Mészáros 1993.)

²⁵ Galambos István: Adalékok az 1956-os forradalom és szabadságharc várpalotai történéseihez. In: *A vidék forradalma – 1956*. Szerk. Gaganetz Péter – Galambos István, TITE, Budapest, 2012, 37-66. o.

²⁶ Rezi József vallomása az 1957. június 24-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46sz tárgyalási jegyzőkönyv, 6. o.

²⁷ Kahler :1993, 11. o.

²⁸ *Némák* 29-30. o.

²⁹ Szántó Lajos vallomása az 1957. június 25-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46. sz tárgyalási jegyzőkönyv, 18-19. o.

³⁰ A nagy bányászper XXIII. rendű vádlottja. A Veszprém Megyei Bíróság halálra ítélte, de az ítéletet nem hajthatták végre, mivel ekkor már külföldön tartózkodott. MNL VeML XXV.151. A Veszprém Megyei Bíróság B. 428/1957/47. számú ítélete.

vezetésével a Szénbánya Tröszt elé vonultak,³¹ „Ruszki, mars ki!” -t kiabálva.³² A tröszt előtt Harasta felolvasta³³ a nép követeléseit (a veszprémi egyetemisták 20 pontját),³⁴ majd a több mint ezresre duzzadt tömeg³⁵ zászlókat lobogtatva a szovjet emlékművet is ledöntötte „Ne legyen Palotán vörös csillag!” felkiáltással.³⁶ Ekkor Reichardt Mihály tanár elszavalta a Nemzeti dalt, majd elénekelték a Himnusz.³⁷ A vörös csillagokat még a katonasírokról is leverték.³⁸ Ezután a tömeg behatolt a Tanácsházba és kiszórták a vörös zászlókat, sztálinista képeket, a propagandaanyagokat az utcára, és máglyát raktak belőlük.³⁹ A tanács telefonján keresztül felvették a kapcsolatot a veszprémi egyetemistákkal. Ezután a Pártházhoz vonultak, ahol Szekeres Mihály alezredes és Ligmann Károly másodtitkár vitatkozott. Szekeres fegyveres elrettentést, Ligmann tárgyalást javasolt. Nem jutottak egyetértésre, amikor a tömeg odaért.⁴⁰ Szekeres Mihály alezredes, a pártbizottság őrségének parancsnoka megállásra szólította fel a tüntetőket, miután megálltak, rájuk kiáltott, hogy mit akarnak itt. A tüntetők kórusban azt kiabálták, hogy a pártbizottságnál is adják ki a sztálinistákat, valamint a sztálinista, rákosista képeket. Szekeres alezredes azt felelte, hogy itt a pártbizottságon sztálinisták nincsenek. Senkit és semmit nem ad ki, oszoljanak szét! Ha azonban a tüntetőknek valamilyen követelésük van, akkor válasszanak öttagú küldöttséget, azzal majd tárgyalni fog.⁴¹ Öttagú küldöttség helyett azonban többen is be akartak menni az épületbe és az elől állókat benyomták. Szekeres parancsot adott az ott levő géppuska tűzkész állapotba való hozására, majd később utasította a géppuska kezelőjét, hogy egy sorozatot lőjön a levegőbe. A géppuska kezelője a tüntetők feje fölé lőtt, de azok csak egy pillanatra hátráltak meg,

---

³¹ Jantek Antal kihallgatási jegyzőkönyve Debrecen, 1958. június 6. MNL VeML XXV.151. B.10.096/1958 43. d. 1-78. o.

³² Szántó Lajos vallomása az 1957. június 25-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46sz tárgyalási jegyzőkönyv, 18-19. o.

³³ *Némák* 30. o.

³⁴ Izsák Lajos et al. *1956 plakátjai és röplapjai*. Zrínyi, Budapest, 1991. 549.o.

³⁵ Szántó Lajos vallomása az 1957. június 25-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46sz tárgyalási jegyzőkönyv, 19. o.

³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-345326 Jantek Antal vallomása.

³⁷ Szántó Lajos vallomása 1957. június 25-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46sz tárgyalási jegyzőkönyv, 19. o.

³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-150379.

³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-345326 Jantek Antal vallomása.

⁴⁰ *Némák* 31. o.

⁴¹ MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46.

noha fegyverük nem volt.⁴² „Kapitalisták ilyet nem tettek, csak a szocialisták Várpalotán” – kiáltozta valaki a tömegből.⁴³ A tüntetők időközben másodszer is hozzáfogtak a Pártház ostromához, Szekeres ekkor újabb sorozatot lövetett a levegőbe, mire a tüntetők ismét meghátráltak. A harmadik rohamuknál Szekeres tűzparancsot adott, amit a géppuska kezelője nem hajtott végre, erre Szekeres pisztolyával a tömegbe lőtt egy tüntetőt megsebesítve. A tömegben nem tudták pontosan, mi történt, sokan úgy vélték a tüntető meghalt. Ligmann Károly⁴⁴ leszólt Szekeres alezredesnek, hogy utasítás érkezett arról, hogy lőni nem szabad. Ekkor vagy harmincan berontottak, Szekereset lefegyverezték és alaposan elverték, Ligmann és Nemoda Jánost szintén megverték, majd az alezredessel együtt kórházba szállították őket.⁴⁵ A talált fegyvereket kiosztották és többfelé indultak el.

Egy csoport a laktanya elé vonult és Újvári Sándor ezredestől, a laktanya parancsnokától fegyvereket kért, amit az ekkor még megtagadott.⁴⁶ Miután azonban egy szovjet tehergépkocsi lövöldözve haladt végig a városon, engedett a tömeg követelésének és beleegyezett 15 civil felfegyverzésébe és közös honvéd–civil-járőr felállításába.⁴⁷ Eközben a tüntetők másik csoportja a rendőrséghez vonult,⁴⁸ ahol Bóhm József rendőr százados, várpalotai rendőrkapitány hajlandó volt tárgyalni,⁴⁹ majd ugyancsak beleegyezett néhány fegyver átadásába és közös rendőr–civil-járőrök kiküldésébe.⁵⁰

Eközben a cseri tábor⁵¹ bányász-katonái⁵² közül sokan csatlakoztak a forradalmárokhoz, Szabó Sándor főhadnagy vezetésével.⁵³

---

⁴² A lövéseket követően a tüntetők egy része visszament a tanácsházához és elvette az épület védelmére kirendelt katonák géppisztolyait. (G. I.)

⁴³ Mészáros 1993.

⁴⁴ Ligmann Károly a városi pártbizottság másodtitkára. (G. I.)

⁴⁵ *Némák* 31. o.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11737/1

⁴⁷ *Némák* 31. o.

⁴⁸ MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46.

⁴⁹ Wéber Mihály vallomása 1957. június 24-ei tárgyaláson. MNL VeML XXV. 151 B.428/1957/46sz tárgyalási jegyzőkönyv, 8. o.

⁵⁰ MNL VeML XXV. 151. B.428/1957/46.

⁵¹ 11. önálló bányász zászlóalj (Pf. 1211). (G. I.)

⁵² Bányász-katonák: sorkatonák, akiket bányamunkára osztottak be. „1956 őszén a bányász katonai állomány létszáma 908-920 között volt. Az önálló zászlóalj parancsnoka Bakó József százados volt.” Mátrác Árpád, a zászlóalj politikai tisztjének visszaemlékezése. Idézi: *Némák* 66. o.

⁵³ 11. önálló bányász zászlóalj (Pf.1211) HL 1956-os gyűjtemény; Bányász-katonák: sorkatonák, akiket bányamunkára osztottak be. „1956 őszén a bányász katonai állomány

Fél hat körül egy szovjet katonai teherautó érkezett Székesfehérvár felől a rendőrség elé. Az úttestet is elfoglaló tüntetőkre lövéseket adtak le, majd továbbhajtottak.⁵⁴ Ezután néhány forradalmár elhatározta, hogy megakadályozzák a szovjet katonák átvonulását a városon, ezért barikádokat emeltek és védelmi állásokat foglaltak el. Hamarosan három szovjet tehergépkocsi tűnt fel, melyek tüzet nyitottak a Veszprém felé küldött rendőr–civil-járőrre.⁵⁵ Amikor az első gépkocsi a barikárhoz ért, a felkelők is tüzet nyitottak, miután a szovjetek már előzőleg például Bali József esetében tették. A szovjet katonák a tüzet viszonzták, az első gépkocsinak sikerült is áttörni az útzáron és az Inota előtti vasúti felüljáróig eljutni. A második szovjet gépkocsi benzinszállító volt. A gépkocsi pergőtűzben haladt át az útakadályon és a postával szemben kőrakásnak ütközött, a kiugró vezetőt lelőtték. A harmadik gépkocsi lőszert és tíz katonát szállított. Heves tűzharcot követően a gépkocsi beleszaladt a Lőrinc utca 1. szám alatti házba. A szovjet erők erősen tüzeltek, de egy nő kézigránátot vágott a kocsihoz, amitől az felrobbant és kigyulladt. A gépkocsi körül öt katona égett össze,⁵⁶ kettő a kapualjakban keresett menedéket, őket a forradalmárok kórházba vitték, de már nem lehetett rajtuk segíteni. Egy katona az Akna-csárda udvarán keresztül próbált menekülni; mivel nem adta meg magát, lelőtték. Egy cigány férfi egy sebesült szovjet katonát lelőtt, amivel sokan nem értettek egyet. A kilőtt gépkocsik mellé Szabó Sándor őrséget rendelt. Inota felől mintegy fél óra múlva egy szovjet páncélos és egy gépkocsi érkezett, a gépkocsit a forradalmárok kilőtték. A gépkocsivezető kiugrott és feltartotta a kezét, erre a vele lévő tiszt, Fjodorov őrnagy lelőtte, a felháborodott forradalmárok pedig vele végeztek.⁵⁷ A holttesteket – a későbbi vádakkal szemben – nem csonkították meg.⁵⁸

A Palota Szállóban este tíz után megválasztották a Forradalmi Tanácsot⁵⁹ és megszervezték a Nemzetőrséget.⁶⁰ A forradalom további napjai is szerepeltek a peranyagokban, ám mind a nyomozóhatóság, illetve az

---

létszáma 908-920 között volt. Az önálló zászlóalj parancsnoka Bakó József százados volt.” Mátrác Árpád, a zászlóalj politikai tisztjének visszaemlékezése. Idézi: Némák 66.

⁵⁴ Egy személy, Bóka István megsebesült. (G. I.)

⁵⁵ *Némák* 31.

⁵⁶ MNL VeML XXV.151. B.201/1957, boncjegyzőkönyv.

⁵⁷ MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46.

⁵⁸ MNL VeML XXV.151. B.201/1957, boncjegyzőkönyv.

⁵⁹ 1956. október 27-én az ideiglenes Nemzeti Bizottság vette át a feladatait. ÁBTL 3.1.2. M-17521, 150.

⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-144261.

ügyészség, mind pedig a bíróság vitathatatlanul a 26-ai történésekre helyezte a hangsúlyt.

„SZÍVLAPÁTTAL TETTÉK RÁNK AZ ÉVEKET” – A NAGY BÁNYÁSZPER VÁRPALOTÁN

A „népi demokratikus államrend elleni szervezkedés és más bűncselekmények miatt Rezi József és 25 társa ellen” indított per nyilvános tárgyalása 1957. június 24-én kezdődött. A nagy bányászper vádlottjainak büntetést kellett vállalnia a forradalmi eseményekért, így elsősorban a helyenként 14-nek, máshol 15-nek hazudott 13 szovjet katona haláláért, akik közül viszont – a peranyagban foglaltakkal szemben meg kell jegyeznünk – csak 11 esett el az Akna-csárdánál lezajlott tűzharcban. A tizenkettedik és tizenharmadik katona (Fjodorov őrnagy és sofőrje) halála később, más körülmények között következett be. Az eredeti vádakban ott szerepelt a szovjet holttestek kifosztása és megcsonkítása is, amit azonban nem lehetett bizonyítani,⁶¹ a boncjegyzőkönyv az utóbbi vádat teljesen eloszlatta. A bíróság ugyan megállapította, hogy valamennyi vádlott munkás, de ezt javukra nem értékelheti, mivel saját osztályuk alapvető érdekei ellen támadtak.⁶²

A vádlottak padjára kerüléshez elég volt a helyi pártfunkcionáriusok ellenszenvé: „A forradalom leverése után, mikor megkezdődött a bűnbakkeresés, engem is kiszemelt Buzai⁶³ meg a Ligmann. Azt híresztelték: »Szakács⁶⁴ is fegyvert fogott ellenünk, le kell vele számolni« ... Végezetül egy Veszprémből jött nyomozó faggatott, és vett föl jegyzőkönyvet. Minden áron azt akarták, hogy valljam be: a Szabó Sándor⁶⁵ bandájához, a Palota Szállóbeli nemzetőrséghez tartoztam ..., de hát én nem tartoztam közéjük.”⁶⁶ A per koncepciós jegyei egyértelműen felismerhetőek.

⁶¹ MNL VeML XXV. 151. B. 201/1957.

⁶² MNL VeML XXV.151. A Veszprém Megyei Bíróság B. 428/1957/47.számú ítélete.

⁶³ Buzai Mihály a Beszálló-akna párttitkára. (G. I.)

⁶⁴ Szakács Károly várpalotai nemzetőr, a nagy bányászper XVI. rendű vádlottja, 4 év börtönt és öt év eltiltást kapott. MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46., Veszprém Megyei Bíróság B.428/1957/99. számú ítélet.

⁶⁵ Utalás Szabó Sándorra, a várpalotai forradalom egyik vezetőjére, aki a várpalotai Nemzetőrség parancsnoka 1956. október 26-ának éjjelétől 1956. november 4-éig, a nagy bányászper XXV. rendű vádlottja, halálra ítélték. MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46., Veszprém Megyei Bíróság B.428/1957/99. számú ítélet.

⁶⁶ Szakács Károly visszaemlékezése. In: *Némák* 54. o.

A legelső beszólított tanú Balogh Sándor, a városi tanács véghajtó bizottságának elnöke volt, de tanúként idéztek meg minden fontosabb pártfunkcionáriust, mint a már említett Buzai Mihályt vagy Ligmann Károlyt, a rendőrtiszteket, köztük elsőként a parancsnokot, Böhm Józsefet (akit később perbe fogtak az „ellenforradalom” alatt tanúsított magatartása miatt), és természetesen a vádlottakra vallott a tömegbe lövő Szekeres Mihály alezredes is. A peranyagok vizsgálata során arra is fény derült, hogy az ÁVH emberei elvegyültek a tüntető tömegben, sőt fényképsorozatokot készítettek az eseményekről és a résztvevőkről (a fényképeket ez ideig nem sikerült megtalálnom). Ezeket a fényképeket a bizonyítás során használták is.⁶⁷ A tanúk egy részénél megfigyelhető, hogy néhányan igyekeztek nem emlékezni,⁶⁸ mások viszont éppen ellenkezőleg olyan vádlottakat is a terhelőnek számító helyszíneken (Akna-csárda, szovjet emlékmű) is látni véltek, ahol azok nem lehetettek jelen.⁶⁹

Az elsőrendű vádlott Rezi József egykori alhadnagy volt, akit a palotai nemzetőrség parancsnokának választottak 26-án este a Palota Szállóban, erről a tisztjéről állítása szerint még aznap éjszaka lemondott.⁷⁰ A hatóságok bizonyítani akarták, hogy tűzparancsot adott ki a szovjet erők ellen, így ő az Akna-csárda melletti tűzharc fő felelőse. Végül 12 év börtönt és tíz év közügyektől való eltiltást kapott. A másodrendű vádlott, Wéber Mihály a rendőrség előtti tüntető tömegben, illetve az épületbe beküldött tárgyalóküldöttségben volt és „szokatlan hangnemben” beszélt telefonon a megyei rendőrkapitánnyal, majd részt vett a fegyverek kiosztásában. Ugyancsak 12 év börtönt és tíz év eltiltást kapott. A III. rendű vádlott, Szántó Lajos a Petőfi Szállónál segített a XXIII. rendűnek, Harasta Gyulának a Sztálin- és Rákosi-képek kiszórásában, később nemzetőr lett. 8 év börtönt és tíz év eltiltást kapott. A IV. rendű vádlott a Nemzetőrség helyettes parancsnoka, Molnár Ferenc volt, aki több fegyveres akcióban vitt vezető szerepet, így október 29-én segített a csőszpusztai ávósok lefegyverzésében. Életfogytiglani börtönt és tíz év eltiltást kapott. Meldrik István⁷¹, a per V. rendű vádlottja szintén a rendőrség előtti tüntetésen vett részt, mint munkástanács-tag a Beszálló-akna párttitkárának, Buzainak felmondott, november 4-éig nemzetőr volt. 6 év börtönt és nyolc év eltiltást kapott. A VI. rendű vádlott Novák Ferenc a tüntetők között volt a Pártháznál, nemzetőr

⁶⁷ Pl. Szekeres Mihály tanúvallomása. MNL VeML XXV.151 Bü1 428/1957.

⁶⁸ Reichardt Mihály tanúvallomása. MNL VeML XXV.151 Bü1 428/1957.

⁶⁹ Zotov Alféd tanúvallomása. MNL VeML XXV.151 Bü1 428/1957.

⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-144261.

⁷¹ Tevékenységének leírását megtaláljuk a peranyagban kívül: ÁBTL 3.1.9. V-94451.

lett, az ávosok még 26-án elfogták és megverték, 27-én engedték haza. 10 év börtönt és tíz év eltiltást kapott. A VII. rendű vádlott, Dobos János ugyancsak nemzetőr volt, 30-án beöltözött rendőrnek és december 7-éig rendőrként szolgálta a forradalmat. 3 év börtönt és öt év eltiltást kapott. A VIII. rendű vádlott, Simodán Mihály 26-án a tűzharc után ittasan szidta a szovjeteket, majd a hozzá került fegyverrel lakásukra kísérte Bóhm József, Kövecses Lőrinc és Vancsák László rendőröket. 4 év börtönt és öt év eltiltást kapott. (IX. rendű vádlott nem volt). A X. rendű vádlott, Kursics Jenő nemzetőr lett, Szabó Sándor a kilőtt szovjet tehergépkocsi őrzését szabta feladatául (két rendőrrel együtt), de mivel nem volt katona, még aznap leszerelte. 27-én elutazott Palotáról és csak januárban tért vissza. 3 év börtönt és öt év eltiltást kapott. A per XI. rendű vádlottja, Kálni László a Pártház ostromában vett részt. Miután meghallotta, hogy lőnek a Pártháznál, közeli munkahelyéről odaszaladt és az elsők között nyomult be az épületbe. A tömegbe lövő Szekeres alezredestől segített elvenni a fegyvert (egy pofont is lekevert neki), ám megvédte az életét és kimenekítette a tömegből. 9 év börtönt és tíz év eltiltást kapott. XII. rendű vádlott nem volt. A XIII. rendű vádlott Árvai Sándor nemzetőr volt, aki november 4-e után követte Szabó Sándor fegyvereseit az erdőbe. 7 év börtönt és tíz év eltiltást kapott. A XIV. rendű vádlottat, Bali Istvánt, aki még a szerzett fegyverét is leadta, felmentették. Baka Kálmánt, a per XV. rendű vádlottját, aki ott volt a Pártház előtti tüntetésen, és segített kórházba vinni Szekeres alezredest és a két összevert pártfunkcionáriust, végül felmentették. A XVI. rendű vádlott Szakács Károly nemzetőr volt, aki többször vett részt járőrözésben (a rendőrökkel közösen). Miután 31-én nem vállalta az éjszakai őrseget, Szabó Sándor nemzetőr parancsnok, leszerelte. 4 év börtönt és öt év eltiltást kapott. Dóra Lajosnál, a XVII. rendű vádlottnál a bíróság lényegesnek érezte, hogy „uradalmi cseléd családban” született. Részt vett a Pártház ostromában, a rendőrség előtti tüntetésen, a szovjetek elleni tűzharc kezdetén megijedt és hazaszaladt a fegyverével együtt, amit Molnár Ferenc nemzetőrparancsnok helyettes vett el tőle 29-én. A laktanyából három pár csizmát, egy lepedőt és egy pokrócot vitt haza, emiatt őt lopás vétkében is bűnösnek találta a bíróság, 6 év börtönt és nyolc év eltiltást kapott. A XVIII. rendű vádlott, Kun József október 29-étől nemzetőr volt, 3 év börtönt és öt év eltiltást kapott. A XIX. rendű vádlott, Boncz Ernő nem volt forradalmár, sőt mint megbízható párttag futárszolgálatot látott el az üzemi és városi pártbizottság között, vádlottá nyilvánításához azonban elég volt – ahogy ezt az ítélet rögzítette – Buzai Mihály megtévesztő vallomása. Felmentették. Bálint Károly, a per XX. rendű vádlottja – legalábbis az ítélet szerint – a tömegbe lövő Szekeres alezredest bányáslámpájával fejbe ütötte, 4 év

börtönt és 5 év eltiltást kapott. Loncsárovincs József XXI. rendű vádlottat rablással vádolta meg az ügyészség. A vád (és az ítélet) szerint részt vett a Pártház előtti tüntetésen, ott az összevert Nemoda János pártfunkcionáriust kórházba segítette, ám közben ellopta annak óráját, „védelmére tehetetlen állapotba (*sic!*) helyezett személy” sérelmére elkövetett rablás büntetéseért 2 év hat hónap börtönt és öt év eltiltást kapott. A XXII. rendű vádlott, Földi Béla szavakkal (!) támadta a rendőrséget – „minden rendőrt ki kell nyírni, mert megbízhatatlanok” –, az Akna-csárdánál lezajlott tűzharc kezdetén elszaladt, fegyverét eldobta. 1957. május 31-én részegen szemem vágta Pattantus Ferenc rendőrőrmestert, így őt „hatóság elleni erőszak” büntetéseért is elítélték, 5 év börtönt és nyolc év eltiltást kapott. A XXIII. rendű vádlott Harasta Gyulát, a XXIV. rendű vádlott Bagyula Rudolfot, a XXV. rendű vádlott Szabó Sándort és a XXVI. rendű vádlott Szarvas Józsefet, a palotai forradalom vezéralakjait elítélték ugyan a perben, de külföldön tartózkodtak, így az ítéletet nem hajthatták végre, egyébként Bagyula kivételével mindegyikükre halált mondtak ki, Bagyula Rudolfra pedig életfogytiglani börtönt és tíz év eltiltást.⁷²

Jellemző a tanúvallomások hitelességére Bálint Károly⁷³ esete, aki valakit bizonyosan fejbe vágott a bányászlámpájával, de a különböző tanúvallomásokban talán csak ez a közös vonás. A kihallgatási, bírósági jegyzőkönyvekben ezt hol az Akna-csárdánál, hol a Pártház előtt, hol a Tanácsháza előtt tette meg. Nem egyeznek meg a források abban sem, kit vágott fejbe, Szekeres Mihály⁷⁴ alezredestől kezdve Ligmann Károlyig, a városi pártbizottság másodtitkáráig több név is felmerült. A peranyagot olvasva a kutatónak az az érzése támadhat, hogy végigjárta a várost és bányászlámpájával itt is, ott is fejbe ütött egy-egy kommunistát. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy Szekeres alezredest vágta fejbe, ahogy ezt ő maga a bíróság előtt vallotta: „valaki azt mondotta a tömeg közül, hogy ez lőtt a békés tüntetőkre. Magam sem tudom, hogy milyen indulat fogott el, de odaléptem a csoporthoz, mely az egyenruhás férfit kísérte, s a bányászlámpámmal fejbevágtam, miközben azt mondtam, hogy én sittről⁷⁵ jövök haza nyugodtan, te pedig rámlövetsz.”⁷⁶

⁷² MNL VeML XXV. 151. A Veszprém Megyei Bíróság B.428/1957/46/47. számú ítélete.

⁷³ A szerző dédapja, Bálint Károly a kádári megtorlás részéeként kreált „nagy bányászper” XX. rendű vádlottja volt. (G. I.)

⁷⁴ Szekeres Mihály alezredest a pártbizottság őrségének parancsnoka.

⁷⁵ Bányász-zsargon, jelentése: a bányából, munkából. (G. I.)

⁷⁶ Bálint Károly bíróság előtt tett vallomása. 1957. június 28-ai tárgyalási jegyzőkönyv. MNL VeML XXV.151. B.428/1957/46.

Bálint Károly egyike volt azon keveseknek, akik elismerték bűnösségüket. Ligmann pártfunkcionárius ugyanakkor határozottan állította, hogy őt vágta fejbe Bálint. Felismerhető egyfajta rosszakarat azok részéről, akik az eseményt az Akna-csárdához helyezték át, helyesen számítva arra, hogy az ott zajló eseményeket a bíróság súlyosabbnak ítéli meg, tekintettel a szovjet katonákkal folytatott tűzharcra és a szovjet veszteségekre. Számos ellentmondás található még a bíróság előtt tett vallomásokban is. Loncsárovcics József, aki Szekeres alezredest látta kivezetni az épületből és a kórházba próbálta segíteni, nem látta, hogy Bálint Károly fejbe ütötte volna a tisztet.⁷⁷

NÉHÁNY PER A MEGTORLÁS TÖRTÉNETÉBŐL

A forradalmat követő megtorló perek külön tanulmányt érdemelnének, ezért az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, csupán néhány jellemző pert mutatok be. A hatalom célja kétségtől a minél szélesebb körű megtorlás volt. Jantek Antalt, aki jelen volt a szovjet emlékmű ledöntésénél és a Pártház ostrománál, 1958. május 30-án előzetesbe helyezték, majd a 1958. július 26-án megszüntették a nyomozást.⁷⁸ A perek közül kétségtől kiemelkedett a nagy bányászper, ugyanakkor külön csoportot alkotnak a november 4-e utáni tevékenységet büntető perek és a forradalom intézményeiben, mindenekelőtt a Forradalmi Tanácsban és a Nemzetőrségben részt vevőkkel, valamint a munkástanácsok elnökeivel és tagjaival szemben indított eljárások.

Bozsó Józsefet, a Forradalmi Tanács tagját 1957. március 6-án internálták (Tökölön, később Kistarcsán őrizték), majd június 15-én előzetesbe helyezték,⁷⁹ a szabályszerű nyomozást azonban csak 1957. június 26-án kezdték meg a hatóságok. A Forradalmi Tanácsban betöltött tagságán kívül legfőbb bűnéül azt hozták fel, hogy gépkocsit vezetett a Forradalmi Tanács megbízásából, és 1956. október 30-án Győrbe utazott, ahol részt vett a Dunántúli Nemzeti Tanács alakuló forradalmi értekezletén. Több államvédelmis kihallgatásán is jelen volt és fegyveresen kísérte be a veszélyben lévő kommunistákat a veszprémi börtönbe.⁸⁰ Pontosan a Forradalmi Tanácsba történő beválasztásának egy éves évfordulóján, 1957.

⁷⁷ Jantek Antal vallomásai MNL VeML XXV.151 B.10096/1958.

⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-345326/58.; MNL VeML XXV.151. B.10.096/1958.

⁷⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11737/1-4.

⁸⁰ MNL VeML XXV.151. B325/1957. 40.d. 1-3.

október 27-én a bíróság bűnösnek találta a népi demokratikus államrend elleni szervezkedésben 3 év börtönt, 3 év jogoktól való eltiltást és 1000 forint értékű vagyonelkobzás büntetést kapott.⁸¹

Kovács Lajost szintén 1957 márciusában, 4-én internálták. Kovács a nyomozóhatóságok szerint ott volt, ahol történt valami, noha a szovjet emlékmű ledöntése és a Pártház ostroma közben az Akna-csárdában ivott. Az ellene induló eljárásnak a legfőbb oka valószínűleg az volt, hogy nemzetőrként teljesített szolgálatot. Szekerest a vádirat szerint ő is ütlegelte. 1957. október 9-én elítélte ugyan a bíróság 3 év börtönre, 5 év eltiltásra és 1000 forint vagyonelkobzásra, ám a Legfelsőbb Bíróság Bf. II. 3541/1957. számú ítéletében a megyei bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte és elrendelte szabadon bocsátást. Ezzel egy időben Kovácsot arra kötelezték, hogy 10240 forint költséget az államnak térítsen meg.⁸²

Szabonya Károlyt, Pétfürdő nemzetőrparancsnokát ugyancsak internálták.⁸³ A péti Nemzetőrség egyik megszervezőjét, Varga Bélát, aki munkástanács-tag is volt, végül izgatás miatt ítélték el 9 hó 6 nap börtönre és 300 forint vagyonelkobzásra. Sass Lajos esetében, aki az inotai szovjet emlékmű ledöntésében vett részt a vád szerint, az ügyész ejtette a vádat.⁸⁴

Nem volt ilyen szerencsés Sóhár Pál várpalotai bányász, akit végül 3 év börtönre, 4 év eltiltásra és 300 forint vagyonelkobzásra ítélték. A vádirat szerint „részt vett a várpalotai helyőrségi laktanya kifosztásában, ott magának fegyvert és kézigránátot szerzett, amellyel a Várpalotán keresztül haladó szovjet katonai egységeket megtámadt. Részt vett a Rendőrkapitányság és a honvédség megtámadásában és lefegyverzésében. Sztrájkra uszított és az ellenforradalom leverése után több fegyvert elrejtett, majd a Bakonyban tartózkodó ellenforradalmár egység tagja lett”.⁸⁵ Sóhár a Veszprém megyei ügyészségen tett vallomása szerint Várpalotán a legényszállóban Szloboda Gyulától kapott egy puskát, négy darab kézigránátot, ugyanakkor tagadta, hogy a fegyverrel katonákra lőtt volna. A puskát október 27-én leadta a laktanyában az egyik főhadnagynak. A laktanyában 40 főnyi csoporttal együtt jelent meg. Vallomása: „A laktanyából hazafelé mentem, találkoztam egy idegen emberrel, akit azelőtt soha nem láttam, és az megkért engem arra, hogy vegyek át tőle 3 darab

---

⁸¹ Uo. 9-13.

⁸² MNL VeML XXV.151. B. 338/1957. 41.d.

⁸³ MNL VeML XXV.151. B. 432/1957.

⁸⁴ MNL VeML XXV.151. B. 340/1957. 41.d.

⁸⁵ MNL VeML XXV.151. B. 342/1957. 41.d.

kézigránátot. Ezeket a nádasban rejtettem el, azért, hogy a gyerekek nehogyráakadjanak.”⁸⁶

Tapasztalható, hogy a bíróságok a november 4-e utáni cselekményeket gyakran súlyosabban ítélték meg. Tax Zoltán az inotai alumíniumkohó pártbizottságának tagjait fegyverrel kényszerítette, hogy a fegyvereket a Nemzetőrség részére adják át, és a vádak között szerepelt: „Mátrácz Árpádné MDP tagot üldözte.” 1957. november 28-án 3 év börtönt és 5 év eltiltást, 500 forint vagyonekobzást kapott.

Volt, akinek a szavaiért kellett felelnie. Reichel Kálmán, aki november 4-e után „a rendőröket csibésznek, trógereknek nevezte”, „izgatás” címén 1 év 6 hó börtönt, 3 év jogoktól való eltiltást és 600 forint vagyonekobzást kapott.⁸⁷ Szigeti (Taufér) Miklósnak 1960-ban annak a kimondása miatt kellett 3 év börtönt, 5 év jogvesztést és 500 forint vagyonekobzást elszenvednie, hogy: „Magyarországon terrorrendszer van ... itt nálunk elvannak nyomva a munkások.”⁸⁸ November 4-e után a forradalmárokat gyakran fegyverrejtegetésért fogták perbe, mint pl. Kertész Pált, akit 1957. június 7-én a Veszprém Megyei Bíróság B.356/1957. számú ítéletében 10 hó börtönre ítélt, az ítéletet 3 év próbaidőre felfüggesztve.⁸⁹

Mike Évát és Urbán Margitot néhány röplap lemásolásáért és „terjesztéséért” ítélték el „izgatás” címkével. Urbán Margit emellett olyan „ellenforradalmi tevékenységet” folytatott, hogy „Sótér István cikkét (Móricz Zsigmond népművészete) kivágta a Szabad Népből”, illetve találtak nála egy levelet, amiben ismerőse „reméli, hogy a legközelebbi levélig kevesebb bonyodalommal ússzuk meg a kül- és bel- és nagyon belpolitikai helyzetet.” Mindkét tanárnő 1 év 2 hónap büntetést kapott, amit 1957. április 17-e és 1958. március 20-a között töltöttek le. Mike Éva szomorúan írta 1962-ben: „valószínűnek tartom, hogy nem fogok már soha az életben katedrát kapni”, ugyanakkor beadványában szívhez szólóan kérlelte a hatóságot: „mit lehet itt tenni, mit lehet csinálni, hogy újra taníthassak?”⁹⁰ A két tanárnő elfogása és elítélése Várpalotán nem csekély visszhangot váltott ki, Gara György a városi pártbizottság nevében nyílt levélben fenyegette meg az elégedetlenkedő pedagógusokat: „Önök igazságtalannak tartják a veszprémi bíróság ítéletét, amely szerint Urbán Margit és Mike Éva pedagógusok ellenforradalmi röpirat terjesztéséért 14 havi börtönt kaptak

⁸⁶ MNL VeML XXV.151. B. 342/1957. 9.

⁸⁷ MNL VeML XXV.151. B. 497/1957.

⁸⁸ MNL VeML XXV.151. B10099/1959.

⁸⁹ MNL VeML XXV.157 B.292/1957, 10 hó börtönt kapott 3 év próbaidőre felfüggesztve.

⁹⁰ XXV.151. B.102/1957.

fejenként. Elmondották, hogy ez az ítélet igazságtalanul súlyos, és ezért megrendült az igazságszolgáltatásba vetett hitük, hiszen mindössze egy-két röplapról volt szó, és hozzátették akkor, hogy éppen az ítélet miatt nem mernek vitatkozni, nehogy Urbán Margiték sorsára jussanak.”⁹¹

A peranyagok egy jelentős részét tették ki a munkástanácsok elleni eljárások. Bozsó Károly, a Beszálló Akna Munkástanácsának elnöke ellen a nyomozóhatóságok hosszas nyomozást folytattak⁹², majd a „párt, a szakszervezet, a személyügyi osztályok” feldúlásával vádolták, illetve azzal, hogy sokszorosította annak a Nagybudapesti Munkástanácsnak felhívásait, amelyet a kádári sajtó is mint legitim szervezetet mutatott be, amellyel a kormány tárgyal.⁹³ A káderlapok utáni kutatást különösen sérelmezte a hatóság, ahogy azt is, hogy ő volt a decemberi 48 órás sztrájk fő szervezője. Annak ellenére, hogy fegyveres akciókban nem vett részt, ugyanolyan komoly büntetést kapott, mint Sóhár Pál, 3 év börtönt és 3 év egyes jogoktól való eltiltást, valamint 600 forint vagyonek Kobzást kellett elszenvednie.⁹⁴

Dreska Ferencet, aki az Ernő Bánya Munkástanácsának volt az elnöke, már 1957. február 26-án internálták, a legfőbb vád vele szemben elnöki pozíciója és a sztrájkra buzdítás, továbbá az volt, hogy „kommunistákat bocsátott el, helyezett más beosztásba”. 1957. december 19-én 8 hó börtönre és 400 forint vagyonek Kobzásra ítélték.

Thomázi Vilmosmal szemben, aki a pétfürdői Forradalmi Tanács elnöke volt, a legfőbb vád az volt, hogy részt vett a Nagybudapesti Központi Munkástanács ülésén a veszprémi Bányatröszt Munkástanácsának küldöttként,⁹⁵ amiért 6 hó börtönre ítélték.⁹⁶ Még évekkel később is igyekezett a nyomozóhatóság valami indokot találni a munkástanács-tagok elleni fellépésre, 1958-ban még azzal gyanúsították Bursch Jánost, a faltelep munkástanácsának elnökét, hogy egy csoportot hozott létre „a kommunista rendszer megdöntésére”.⁹⁷

A perek, internálások formáját öltő jogfosztások mellett a forradalmárokat vagy a forradalmi tevékenységben aktívabban részt sem vállaló tüntetőket még hosszú évekig ellenőrizte a rendőrség, azoknak

---

⁹¹ *Némák* 210.

⁹² *ÁBTL* 3.1.5. O-12803.

⁹³ *Új Várpalota* 1957. január 5-ei, illetve 12-ei szám.

⁹⁴ MNL VeML XXV.151. B.347/1957.

⁹⁵ MNL VeML XXV.151. B.370/1957.

⁹⁶ MNL VeML XXV.151. B.370/1957.

⁹⁷ MNL VeML XXV.151. B.10100/1959., bővebben Galambos István: „Tehát láthatod, hogy tudok szervezkedni” – Keresztény Szakszervezet gondolata 1956-ban. In: *Miles Christi Évkönyv* 2012.179-190. o.

pedig, akiket hivatásuktól tiltottak el örökre – mint Urbán Margitot vagy Mike Évát –, semmilyen rehabilitáció nem hozhatja már vissza az elrabolt éveket.

SPECK ISTVÁN¹

„A munkás-paraszt hatalom védelmében”? Hamis „hősök” a kádári megtorlás rendszerében

„Gondolatok, érvek
Milyen tények bizonyítják az ellenforradalmi tendenciát?
Pártházak elleni támadások
(VII. Kerületi PB, Budapesti PB, Pártoktatók Háza stb.)
Egyszerű párttagok elbocsátása vagy kidobása
a forradalmi bizottságok és munkástanácsok által.
*ÁVH-sok elleni tömeges népítélet
(néhány más elvtárs meggyilkolása,
Kalamár [József], Sziklai [Sándor] stb.).*”²
(Kiemelés a szerzőtől – S. I.)

Az 1956-os forradalom leverését követően jelentek meg a különböző, az események szereplőit „hősökre”, „mártírokra”, illetve „árulókra” és „ellenforradalmárookra” osztó, általában súlyosan túlzó és pontatlan ún. Fehér könyvek, valamint hasonló szellemben tett egyéb nyilatkozatok, kiáltványok, melyek az MSZMP 1956 decemberében lefektetett hivatalos álláspontjának megfelelően igazolták az „ellenforradalommal” szembeni fegyveres fellépés szükségszerűségét és jogosságát, az erőszakos hatalomátvétel legitim voltát.³ Közös ezekben a nyilatkozatokban, hogy a kommunista rend helyreállításának alátámasztásához egyik fő érvként gyakran a rendszer védelmében elesett „hósi halottakhoz” nyúlnak vissza, követendő példaként és hivatkozási pontként sorolják őket, mint az „ellenforradalmi vérengzések” elrettentő bizonyítékait. A „munkás–paraszt-hatalom védelmében” elesett állítólagos „mártírok” halála és ezzel

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kép a 350. oldalon. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt keretében valósult meg.

² *A Magyar Szocialista Munkáspárt budapesti ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. I. kötet, 1956. november 8. – 1957. március 26. Szerk. Koltai Gábor – Rácz Attila. Budapest, 2008. 364. o.

³ Kahler Frigyes: – M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?* Budapest, 1997. 321-326. o.

párhuzamosan az „ellenforradalom” során elkövetett – felnagyított – atrocitások egyúttal indokot szolgáltatottak a kíméletlen megtorláshoz is, később pedig a forradalomról a Kádár-korszakban kialakított hamis történelemkép „tényanyagaként” váltak fontossá.

A forradalom emberveszteségeire vonatkozó kutatások tükrében azonban ma már tudjuk, hogy az „ellenforradalom” számlájára írták számos olyan, a fegyveres testületek kötelékébe tartozó „hősi halott” halálát is, akik valójában a kormányerők szervezetlenségéből fakadó egymás elleni tűzharcban, vagy egyéb körülmények között veszítették életüket (például szovjetek végeztek velük, öngyilkosságot követtek el stb.). A megtorlás során a „szemet szemért, fogat fogért” elv érvényesült, vagyis a hatalom a „hősi halottak” számának növelésével legitimálta a kivégzéseket, ennek megfelelően a „mártírok” halálának körülményeit a későbbi beszámolók elferdítették. A kivégzések és a rendszer halottainak megbosszulása közötti szoros összefüggést mutatja, hogy Hunyadi Károly a fegyveres erők „hősi halottait” számba vevő könyvében 224 főt sorol fel, míg a forradalmat követő perekben kivégzettek száma 229 főre tehető.⁴

A „SZIKLAI-ÜGY” – BUDAKESZI, 1956

A kádári történelemhamisítás és „mártírkultusz” egyik legvégletesebb példája Sziklai Sándor honvédezredes ügye.⁵ Sziklai budakeszi otthonában, 1956. október 26-án, sokáig tisztázatlan körülmények között apósával együtt életét vesztette. Haláláról a végletekig különböző állásfoglalásokat olvashatunk. A hivatalos kommunista történetírás Sziklait az „ellenforradalmárokkal” vívott harc „hőseként” jegyezte, míg a tanúk szerint Sziklai nem hős volt, hanem gyilkos, aki halálosan megsebesített egy fiatalembert, majd végzett apósával és önmagával.

A Budakeszin 1956-ban lezajlott eseményeket már közvetlenül a forradalmat követően is országos jelentőségűnek állították be, így Sziklai Sándor „mártírhalála” nemcsak Budakeszi településnek és lakosainak megítélésére volt nagy hatással évtizedekig, hanem az „ellenforradalmi

---

⁴ Horváth Miklós – Tulipán Éva: *In memoriam 1956*. Budapest, 2006. (A továbbiakban: *In memoriam.*) 70., 80-81. o. Hunyadi Károly: *A munkás-paraszt hatalom védelmében*. Budapest, 1981. (A továbbiakban: Hunyadi i. m.)

⁵ Bővebben: Speck István: *A „Sziklai-ügy” – Budakeszi, 1956*. Hadtörténelmi Közlemények 2011/1. 183-218. o., illetve Speck István: *A Sziklai-ügy – Budakeszi, 1956*. Budakeszi Kultúra Alapítvány 2011.

kilengések” és „fehérterror” egyik, országos méretekben is fontos példajaként vonult be a kádári történetírásba. Sziklai nevét együtt emlegették a Köztársaság téri, miskolci és mosonmagyaróvári áldozatokkal, majd személyét jelentős kultusszal övezték, amely számos formát öltött a kiadványoktól kezdve rendezvényeken át egészen az ünnepélyes névadásokig.

A Vörös Hadsereg útja (ma Fő út) 12. szám alatti Sziklai-háznál lezajlott eseménysorozatra október 26-án került sor. Ezen a napon délelőtt 10 óra körül egy 4-5 fős, fiatalokból álló csoport érkezett Sziklai Sándor ezredeshez, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokához, hogy elkérjék tőle fegyverét a településen megalakuló nemzetőrség részére. Sziklai azonban pisztolyával kilőtt a házból, súlyosan megsebesítve a 25 éves Máriy Lászlót.⁶ Mikor a helyszínre érkezett szemtanúk az események kezdete után kb. fél órával behatoltak a házba, Sziklait és annak ugyancsak a házban tartózkodó apósát – Kiss Lajost, a Népfrontbizottság községi elnökét – holtan találták. A jelek szerint Sziklai megölte apósát, majd öngyilkos lett. Az emberek felháborodásukban Sziklait (a hivatalos vizsgálat szerint még élve, mások szerint holtan) kihúzták a ház elé, ahol állítólag leköpték, ütlegelték a testet.

A novemberben elkezdődő nyomozást és a letartóztatásokat követően „Fehér István és 16 társa” ügyében 1957–58 folyamán három peres eljárásban összesen 6 embert ítélték halálra gyilkosság és államellenes mozgalomban való részvétel vádjával. A folyamatos súlyosbítások célja ténylegesen végrehajtható ítéletek meghozatala volt, így végül két főt – Takács Kálmánt és Bokor Jánost, a 13., illetve 16. rendű vádlottakat – 1958. november 6-án ki is végeztek.⁷

A hivatalos tényállás szerint⁸ Sziklai csupán védekezett a házat előre eltervezett módon, fegyveresen ostromló „ellenforradalmárokkal” szemben, akik – miután vezetőjüket Sziklai megsebesítette – gránátot dobtak a házba. A robbanás következtében Sziklai súlyos sérüléseket szenvedett, majd a bántalmazások miatt belehalt sérüléseibe, apósa, Kiss Lajos pedig a kilátástalan helyzetben öngyilkos lett. Az ítéletek ennek megfelelően a történeteket az „országos ellenforradalom” egyik legbrutálisabb

---

⁶ Máriy László 1957. március 14-én meghalt. *In memoriam* 178. o.

⁷ Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1981–1990/I. 519. doboz 30–59., BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1803. o.

⁸ Bővebben: BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1981–1990/I. 519. doboz 68–86., 128–135. o.

„rémtetteként” írták le, mely egyben mintát szolgáltatott a további vérengzésekhez.⁹

A nyomozati és periratokban fellelhető visszásságok azonban megvilágítják a megtorlás koncepciójás jellegét. A vádlottak és a tanúk vallomásai rendkívül ellentmondásosak, manipuláltak, vagy kényszer hatására születtek. Általában a bíróság által megbízhatónak tartott, terhelő adatokkal szolgáló tanúk sem tudtak pontos, egybehangzó leírást adni az eseményekről. A beszámolók és más bizonyítékok alapján pedig egészen más kép rajzolódik ki az 1956. október 26-án lezajlott eseménysorozatról.

Ezek közül feltétlenül említést érdemelnek a Sziklai halálának körülményeit érintő „bizonyítékok”, melyeket a jelek szerint – vélhetően felsőbb utasításra – folyamatosan módosítottak és hamisítottak. Az eredeti, orvosi szakvélemény alapján kiállított halotti anyakönyveket később kijavították: Kiss halálának okaként az előző bejegyzés („fejszével fejbe verték, olyan agysérülés, mely azonnali halált okozott”) helyére „önkezű lövés”, Sziklainál pedig az eredeti bejegyzés („lövés a koponyán, elvérzés”) helyére javításként „kézigránát robbanásából és ütlegelesből származó sérülés” került.¹⁰ A boncoláskor készített igazságügyi orvosi szakvélemény eredetileg azt állapította meg, hogy Sziklai és Kiss halálának oka a fejhez szorított pisztolyból, közvetlenül leadott lövés, illetve „önkezű lövés” volt, mely azonnali halállal járt.¹¹ Később dr. Kelemen Endre bírósági orvossal egyetértésben a két orvosszakértő a preparált koponyákon új vizsgálatokat végzett el¹² és módosította az időközben „tévesnek” minősített szakvéleményét: az újabb verzió szerint a támadók által bedobott gránát biztosító gyűrűje a robbanáskor Sziklai homlokához vágódott, akit a légnymás földre terített. A szintén megsebesült Kiss Lajos ezután Sziklai

---

⁹ Uo. 136–137. o., BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1043, 1270–1276. o.

¹⁰ Horváth Miklós – Tulipán Éva: *Keresztutak: Magyar Néphadsereg – 1956*. Bp., 2006. (A továbbiakban: *Keresztutak*.) 99. o.; BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1715. o. Vö.: BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1759–1762. o.

¹¹ BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 477–486. o.

¹² Az egyik elítélt szerint további manipuláció volt a koponyák felcserélése, vö.: Fazekas Eszter: „Eleveneknek és holtaknak joguk van az igazsághoz” - 1956 Budakeszin. In: *Budakeszi évszázadai a harmadik évezred kezdetéig*. Szerk. Kőrösiné dr. Merkl Hilda. Budakeszi, 2001. (A továbbiakban: Fazekas i. m.) 260. o.

pisztolyával öngyilkosságot követett el, a házba betörő támadók pedig az ekkor még élő, ám eszméletlen Sziklait brutálisan agyonverték.¹³

A kezdeti vizsgálatokkal és orvosi véleményekkel egybehangzóan több beszámoló – így pl. az elsőrendű vádlott, Fehér István levele¹⁴ – egyértelműen azt támasztja alá, hogy Sziklai a fiatalok érkezését követően nem volt hajlandó átadni fegyverét, házában konfliktusba keveredett apósával, majd Máriity lelövése után bent végzett apósával és önmagával. Bár minden részlet nem rekonstruálható pontosan, a bizonyítékok alapján az eset spontán módon zajlott le, a tervszerű ostromról, Sziklai gránátalkatrész okozta sérüléséről, majd agyonveréséről szóló későbbi állítások koncepciózusak, a valóságnak nem felelnek meg.

A hatalom kezdeti bizonytalanságát, majd a fokozatos átértékelést mutatják a nyomozó hatóságok állásfoglalásai is. Az első időszak született iratokban – beleértve az első vádiratot is – többnyire az szerepel, hogy Sziklai és apósa „öngyilkosok lettek”, később pedig az, hogy „fegyveres támadás” következteben „életüket veszítették”.¹⁵ A sort zárják a bíróság megállapításai, melyek a hullagyalázás és izgatás helyett immáron szándékos emberölés és gyilkosság miatt marasztalták el a vádlottakat.

Budakeszi lakossága egy részének meghurcolásával, a megtorlással párhuzamosan alakult, formálódott Sziklai Sándor kultusza. Sziklait még 1956 végén vezérőrnaggyá léptették elő, és halála után kitüntették. Úttörőcsapatok, KISZ-szervezetek, szocialista brigádok, utcák, iskolák viselték nevét. Személyes tárgyait kiállították, az egykori házán elhelyezett emléktáblánál évente megemlékezéseket tartottak. A Sziklai-kultusz betetőzéseként Sziklairól 1970-ben *Pro memoriam (sic!)* címmel filmet forgattak, a „mártírok” „hősi emlékének” költők adóztak. Győri D. Balázs verset írt *Sziklai Sándor balladája* címmel, Madarász Emil szintén verset jelentetett meg *Sziklai ezredes* címmel az 1959-ben kiadott *Huszonegy vörös rózsa* című verseskötetében.¹⁶ Sziklairól – és így a Budakeszin történekről –

¹³ BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1981–1990/I. 519. doboz 120-124. o.; BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1131-1135, 1217, 1219, 1448-1451. o.

¹⁴ Fazekas Eszter – Móza Katalin: Sziklai-dosszié 1956–1990. 3. rész: Ausztráliából érkezett a vallomás. *Pest Megyei Hírlap*, 1990. november 22. 2-3. o.

¹⁵ BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1981–1990/I. 519. doboz 169. o.; Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-144226 Vizsgálati dosszié: Grozinger Károly és tsa.-i 251. o., II./8. monográfiák 25. kötet 194., 198., 203., 216. o.; BFL XXV. 4. a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 1990/II. 520. doboz 1027., 1031-1032. o.

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár Tanulmánygyűjtemény (a továbbiakban: HL TGy.) 2967 Sziklai Sándorné: Sziklai Sándor élete. 18. o.; HL TGy. 3195 Sziklai Sándorné: Útban hazafelé. 812–

olyan munkák jelentek meg, melyek sok esetben még a bíróság által megállapított tényálláshoz képest is súlyosan eltorzítva, pontatlanul számoltak be az ezredes és apósa haláláról.¹⁷ Sziklainé a jelek szerint élt a férje halálából fakadó előnyökkel, és a férje életéről született írásainak köszönhetően tudományos fokozatát. Szava és befolyása évtizedekkel később is érvényesült, és az úgy egész Budakeszi életét hosszú távon befolyásolta.¹⁸

A KADÁR-RENDSZER HAMIS „HŐSEI”

Megállapítható, hogy a Sziklai-ügy kirívó, ám nem egyedüli példája a kádári „hőstörténeteknek” és a „mártírokat” övező kultusznak. Sziklaihoz hasonlóan kétes módon nyilvánították „hőssé” 1956 után a fegyveres erők számos más halottját is: ilyen személyek például Csályi Ferenc, Telenkó János, Rác Lajos, Bogár János, Kovács Zoltán, Kovács László, Illés Ferenc, Tarr László, illetve Stnyasznyi Béla. A miskolci sortüzet követő népítélet idején, 1956. október 26-án öngyilkosságot elkövetett Mohai István államvédelmi százados szintén az „ellenforradalmárok” áldozataként szerepel Hunyadi Károly könyvében.¹⁹

A rendszer által „hősi halottként” emlegetett személyek közül kétségtelenül a Köztársaság téri pártház ostromakor elesett védők tekinthetőek a legfontosabbnak. Ma már azonban az újabb kutatások fényében az ő haláluk körülményeivel kapcsolatban is több esetben kétségek merülnek fel, így megkérdőjeleződik az a hivatalosan elterjesztett történet, miszerint Mező Imre, Asztalos János és Papp József az

---

815. o.; *Forradalmárok, katonák*. Szerk. Hetés Tibor. Budapest, 1968. (A továbbiakban: Hetés i. m.) 186. o.; Horváth Miklós: A Sziklai-ügy véget ért? *Magyar Nemzet* 1991. február 26. (A továbbiakban: Horváth i. m.) 6. o.; Fazekas 253. o.; *1956 kézikönyve II. Bibliográfia*. Sorozatszerk.: Hegedüs B. András – Kende Péter – Litván György – Rainer M. János. Budapest, 1996. 214. o.

¹⁷ Ld.: Hollós Ervin: *Kik voltak, mit akartak?* Budapest, 1967.; Sziklai Sándorné: *Lobogó élet*. Budapest, 1984.

¹⁸ Horváth i. m. 6. o.; Fazekas Eszter – Móza Katalin: Sziklai-dosszié 1956–1990. 1. rész: Az ezredes beteget jelentett. *Pest Megyei Hírlap*, 1990. november 20. 3. o.; Farkas Gyula: A közigazgatás története 1944. december 24. – 1990. november 1. In: *Budakeszi évszázadai a harmadik évezred kezdetéig*. Szerk. Kőrösiné dr. Merkl Hilda. Budakeszi, 2001. 235., 241-242. o.

¹⁹ Ld.: Hunyadi i. m. 38., 49., 93., 135-137., 167., 195., 201., 229., 231. o. Vö.: *Keresztutak* 93-98. o.; *In memoriam* 185. o.; Szakolczai Attila: Tömegmozgalmak Miskolcon, 1956. október 25-26. In: *Évkönyv*. 1956-os Intézet, Budapest, 2000. (A továbbiakban: Szakolczai i. m.) 321. o.

„ellenforradalmárok” sortüzében, fehér zászlóval a kézben esett volna el. A Sziklai-ügyhöz hasonlóan ebben az esetben szintén az események erősen „dramatizált” leírása terjedt el, mellyel egyértelműen az „ellenforradalmi brutalitást” kívánták hangsúlyozni. Bizonyíthatóan nem történt meg például az az epizód, miszerint Papp József szívét a lincselés során kitepték volna, de számos más, gyakran felemlegetett részlet is cáfolható.²⁰

A Sziklai-ügy kapcsán fent bemutatott fokozatos átértékelési és hamisítási gyakorlat tetten érhető a többi „hőstörténet” esetében is. Szemléletes példa Bogár János honvéd esete, akit Gyulafirátóton szovjet katonák lőttek agyon igazoltatás során. Halálát a későbbi beszámolók fokozatosan „szovjet katona ruhába öltözött katonának”, illetve „személynek”, majd végül szovjet egyenruhát viselő „ellenforradalmároknak” tulajdonították, lépcsőről lépésre eljutva addig a változatig, miszerint a fegyvertelen Bogárt fegyveres ellenforradalmárok lőtték le.²¹

A kádári „hőstörténetek”, az ilyen témájú kiadványok, rádióadások stb. meglehetősen sablonszerűen mutatják be a „hősi halottak” példás helytállását: életútjuk lefesti a rendszerint nehéz körülmények közül, alacsony sorból származó, ám a harcok során megedződő, rendíthetetlen kommunista ideálképét, aki életét áldozza a rendszer védelmében a brutális „ellenforradalommal” szemben. Ezt a kontrasztot erősíti, hogy a „hős” a végsőkig próbál békés eszközökkel fellépni, ám a „szép szó” rendszerint nem bizonyul elegendőnek: ez megfigyelhető Sziklainál, aki a hivatalos történet szerint „csitítani próbálja” támadóit, majd ezután dönt a reménytelen védekezés mellett. Mező Imre és társainak lemészárlása fehér zászlójuk ellenére szintén széles körben megjelenő példa, de ugyanígy a Rádiónál elesett Kovács László őrnagy – aki valójában a belső karhatalom tüzének esett áldozatul – hasonlóképpen a tömeget szóval csillapító, jóhiszemű parlamberter típusát jelképezi, kinek próbálkozása hasztalan az „ostoba, kegyetlen” „ellenforradalmárokkal” szemben.²²

A „hőssel” ellentétben az „ellenforradalom” brutalitását jellemzi általában a nők és gyerekek elleni kíméletlenség, ami megjelenik a Sziklai-ügy hivatalos leírásában, de ugyanígy például a Köztársaság téri ostromról szóló

---

²⁰ Ld. ehhez: Tulipán Éva: *Szigorúan ellenőrzött emlékezet – A Köztársaság téri ostrom 1956-ban*. Argumentum Kiadó, 2012. (A továbbiakban: Tulipán i. m.)

²¹ Keresztutak 95. o.

²² Ld. ehhez: Hunyadi i. m. 136. o.; Hetés i. m. 295. o.

rádiójátékban is.²³ Fontos motívum a hullagyalázás, illetve a „még élő”, de magatehetetlen „áldozatok” agyonverése: ez utóbbi, mivel megállapítja a gyilkosság tényét is, egyben fontos indokként szolgált a megtorlás során kiszabott ítéletekhez is. Ugyanez figyelhető meg a Miskolcon minden bizonnyal öngyilkosságot elkövető Mohai István államvédelmi százados esetében: itt szintén a „még élő állapotot” és így a gyilkosságot bizonygatták a későbbi bírósági ítéletkor a Sziklai-ügyhöz hasonlóan.²⁴

A MÁRTÍRKULTUSZRÓL RÖVIDEN

Ezek a sablonok alkották a „mártírokat” övező kultusz alapját az 1956 utáni évtizedekben. Függetlenül haláluk valós körülményeitől, a hatalom törekedett arra, hogy rögzítse a „hősi halottak” emlékét, példaképként és a forradalom befeketítésének eszközeként felhasználva őket.

A tiszteletadás és emlékezés gyakori formái voltak a különböző kiadványokon kívül az évfordulás megemlékezések, koszorúzások, szobrok és emlékművek állítása, de ugyanígy előfordult, hogy a „hősi halott” emlékét kiállítás, emlékszoba idézte fel.²⁵ Igen jellemzőek voltak az ünnepélyes névadások, így intézmények, szervezetek, illetve közterületek (utcák, terek) viselték ezen személyek neveit. Központi helyszín volt a Mező Imre úti temető Munkásmozgalmi Panteonja, a Köztársaság tér bronzszoborral és emléktáblával,²⁶ de helyi szinten (az elhunyt halálának helyszínén, egykori lakóhelyén, szolgálati helyén stb.) is megfigyelhető ez a jelenség. A leggyakrabban felemlegetett „mártírok” – ide sorolhatóak a pártház ostromának híresebb halottai, vagyis Mező Imre, Asztalos János, Papp József és Kállai Éva, valamint rajtuk kívül Sziklai is – országosan közismertté váltak, így velük kapcsolatban több településen történtek névadások, nem csupán ott, ahol személyes kötődésük volt. Ezekről a személyekről (Sziklairól, Mezőről, Asztalosról) rádióműsorok is megemlékeztek, például születésük, haláluk évfordulóján, egészen a '80-as évekig.²⁷

---

²³ Magyar Rádió Archívuma: Asperján György: Köztársaság tér 1956. 2. rész: A Pártház ostroma. Kossuth, 1977. 12. 01.

²⁴ Vö.: Szakolczai i. m. 321. o.

²⁵ Egyes személyekhez lásd: „*Neved ismerjük, tetted nem felejtjük...*” – A Belügyminisztérium hősi halottai az 1956-os ellenforradalom elleni küzdelemben. Szerk. Tóth Judit. Budapest, 1986.

²⁶ Tulipán i. m. 23-26. o.

²⁷ A műsorok anyaga megtalálható a Magyar Rádió Archívumában.

A Kádár-rendszer „hősi halottainak” kultusza a rendszerváltással ért véget: az utcanévtáblákat, emléktáblákat eltávolították és elmaradtak a megemlékezések. Az átértékelési folyamat azonban nem csupán a párton belül okozott dilemmát,²⁸ az egyes esetek a közvélemény számára sem tisztázódtak megnyugtatóan. Így az '56 utáni hőssé nyilvánítások valós körülményeinek vizsgálata ma is számos adalékkal szolgál a forradalom és az azt követő évtizedek megértéséhez.

---

²⁸ Vö.: M. Kiss Sándor: *Közelítések 1956*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2011. 242-245. o.

